

Eadar-ghluasad Ceart agus Àiteachan Fiadhaich

Mar as urrainn do dhaoine agus àiteachan fiadhaich
cuideachadh le cothromachadh càrboin fhaotainn ann an
Alba

Clàr-innse

- 03 Ro-ràdh
- 04 Càrbon
- 07 Bith-iomadachd
- 12 Coimhearsnachdan is ath-leasachadh fearainn
- 16 Eaconamaidh dùthchail
- 21 Cumhachd ath-nuadhachail
- 25 Cothrom agus cur-seachad
- 30 Geàrr-iomradh

Ro-ràdh

Is e aon de laghan na beatha agus nàdair, nach eil nì sam bith a' fuireach mar a tha e. Tha a h-uile nì an-còmhnaidh ag atharrachadh, uaireannan air a shocair agus mean air mhean, uaireannan luath agus aithghearr. Tha na trì suidheachaidhean èiginn de Chovid, gnàth-shìde agus bith-iomadachd air dearbhadh an astair sam faod seann nithean cinnteach sioladh às.

Faodaidh atharrachadh a bhith an dà chuid aoibhneach agus eagalach. Faodaidh e cothroman a chruthachadh do chuid agus feadhainn eile fhàgail air dheireadh.. Faodaidh e soirbheachas a mheudachadh fhad agus aig a' cheart àm neo-ionannachdan a mhòrachadh.

Thòisich am beachd air eadar-ghluasad ceart gu cothromachadh càrboin leis an tuigse gum bu chòir di-chàrbonachadh air cumhachd a bhith air a stiùireadh ann an dòigh a tha a' dìon luchd-obrach agus choimhearsnachdan a tha an eisimeil gnìomhachas nan connaidhean fosail.

Tha e on uair sin air mean-fhàs gu bhith na àrd-amas nas leatha gus a dhèanamh cinnteach gum bi a' bhuanachd agus an call a tha an lùib an eadar-ghluasaid gu cothromachadh càrboin, air a sgaoleadh gu farsaing agus gu cothromach.

Tha Urras Iain Muir gu làn-chridheach a' cur taic ri prionnsapal eadar-ghluasaid cheart a tha ag amalachadh ceartas àrainneachdail is sòisealta. San fhoillseachadh seo, tha sinn a' cuimseachadh gu sònraichte air àiteachan fiadhaich na h-Alba agus a' mìneachadh cuid de bheachd-smuaintean gus taisbeanadh mar a ghabhas iad sin cur ri eadar-ghluasad ceart.

Tha sinn a' tuigsinn nach eil na h-uile eòlach air no cofhurtaile leis an abairt 'àiteachan fiadhaich'. Sna bliadhnaichean mu dheireadh, tha e air fàs ann an cleachdadh am measg a' phobail choitinn gus iomradh a thoirt air raointean, a tha air an uachdar co-dhiù, le coltas nàdarra. Ach do mhòran dhiubhsan a tha a' còmhnaidh anns agus mu thimcheall nan raointean sin, faodaidh an t-iomradh sin a bhith a' faireachdainn mar gu bheil e a' seachnadh an làthaireachd san àite no gum faodadh e a bhith na bhacadh air adhartas eaconamach agus sòisealta.

Tha Urras Iain Muir – air a stèidheachadh ann an Cnòideart ann an 1983 a-mach à iomairt coimhearsnachd gus a dhol an aghaidh plana leis an MOD an leth-innis a thionndadh gu bhith na sòn trèanaidh armailteach – an-còmhnaidh air feuchainn ri a bhith a' cleachdadh modh cothromach a tha ag amas àiteachan fiadhaich a dhìon, a chàradh agus ath-

nuadhachadh, agus ag obair mar thaic do mhuinntir na coimhearsnachd. Dhuinne, chan e fàsaichean fìorghlan a th' ann an àiteachan fiadhaich, ach raointean de dh'fhearann far a bheil saorsainn aig nàdar e fhèin ath-ùrachadh. Tha daoine nam pàirt de dh'àiteachan fiadhaich a cheart uimhir ri planntais, biastagan, eòin agus creutairean eile a tha beò an sin.

Tha mi air a bhith a' fuireach agus ag obair a' mhòrchuid dem bheatha ann an coimhearsnachdan beaga dùthchail air a' Ghàidhealtachd, far a bheil eadar-cheanglaichean domhainn eadar daoine, fearann, nàdar, eachdraidh, cultar, an eaconamaidh agus beatha shòisealta. Tha Urras Iain Muir a' creidsinn gum bu chòir cruth-atharrachadh air cleachdadh fearainn às leth maith gnàth-shìde agus bith-iomadachd a dhèanamh ann an dòigh a tha a' cuideachadh le ar n-uachdaranas agus ar stiùireadh air an fhearann atharrachadh; a tha ag ath-bheòthachadh ar raointean anns a bheil an àireamh as lugha de dhaoine, gu sòisealta, gu h-eaconamach agus gu cultarach; agus a tha a' dèanamh cinnteach gum faigh coimhearsnachdan ionadail co-chuid mhath de na buannachdan ionmhasail bho gnìomhachdan eaconamach sam bith.

Chan eil na beachd-smuaintean a tha air an libhrigeadh san fhoillseachadh seo stèidhichte gu foirmeil, ach tha sinn an dòchas gur e còmhraidh tòiseachaidh a th' ann leothasan uile aig a bheil ùidh ann an cruth-atharrachadh air an dòigh sa bheil fearann agus àiteachan fiadhaich na h-Alba air an cleachdadh, air an sealbhachadh agus air an stiùireadh.

Mike Daniels

Ceannard Poileasaidh is Stiùireadh Fearainn
Urras Iain Muir

Càrbon agus eadar-ghluasad ceart

Mar a bhios èiginn na gnàth-shìde ag èirigh gu ìre chunnartach, tha feum againn air mùthadh farsaing a dhèanamh anns gach dòigh gus lèirsgrìos a sheachnadh.

Feumar teasachadh, còmhhdhail, àiteachas, solar cumhachd agus mòran a bharrachd atharrachadh gu luath. An seo, tha sinn a' cuimseachadh gu sònraichte air cleachdadh fearainn.

Gu sònraichte, tha sinn airson coimhead ri ar monaidhean, ar beanntan, coilltean agus fearann-mòintich, a bha gu o chionn ghoirid air am faicinn le mòran de luchd-còmhnaidh nam bailtean mòra is beaga mar àiteachan nach biodh nan ùidh ach do stalcairean-fèidh, luchd-loisgidh chearcan-fraoich, luchd-coiseachd nam beann, ciobairean agus luchd-leasachaidh thuathan-gaoithe. Tha luchd-gleidhidh agus luchd-àrainneachd air a bhith ag argamaid fad ùine gum faodadh na raointean mòra sin, air an sgoaoleadh tarsainn 55,000 cilemeatair ceàrnagach a rèir staitistigean seòrsachaidh fearainn aig Riaghaltas na h-Alba -70 sa cheud de ar tìr - mòran a bharrachd a sholarachadh dhuinn.

Tha fios againn gu bheil an comas aig ar n-àiteachan fiadhaich càrbon a dhleasadh air sgèile fìor mhòr. Tha rannsachadh le Riaghaltas na h-Alba còmhla ri Sgoil na Cruinne is Àrainneachd aig Oilthigh Leeds ag ràdh gum faodadh ath-stèidheachadh air mòinteach dhrèanaichte agus islichte còmhla ri ath-nuadhachadh mòr nàdarra air ar coilltean dùthchasach, taobh a-staigh grunn ghinealaichean, a' cho-ionannachd bhliadhnail de suas ri trian de ar sgaoilidhean gas taigh-glainne iomlan làithreach a shùghadh an-àirde (faic *Carbon Emissions Land Tax*, Urras Iain Muir, 2021).

Dh'fhaodadh inbheisteachd mòr-sgèile poblach, prìobhaideach is treas-earrainn ann am pròiseactan gnàth-shìde stèidhichte air nàdar, a bhith na spreagadh do ath-bheòthachadh eaconamach tarsainn cuid de ar raointean leis an àireamh as lugha dhaoine agus as cugallaiche gu h-eaconamach. Le uachdarain agus gnothachas a' dùsgadh mar-thà gu cothroman ùra

ionmhasail, feumaidh sinn dèanamh cinnteach gum bi sinn mar cho-chomann, a' faighinn nam buannachdan as àirde 's a ghabhas, chan ann dìreach air sgàth gnàth-shìde agus bith-iomadachd ach cuideachd do choimhaersnachdan ionadail.

Uachdarain uaine

Thar na bliadhna a dh'fhalbh, tha àidseantan fearainn inbheil air atharrachadh obann aithris ann am margaid an fhearainn. "Tha margaid nan oighreachdan spòrs ann an Alba àrd-bhrioghmhor an-dràsta," dh'ainmich an *Sunday Times* air ais san Lùnastal 2017. Dh' aithris iad, thairis air a' bhliadhna mu dheireadh, gun robh an companaidh thogalaichean Savills air 26 oighreachd spòrs a reic airson sùim iomlan de £90 millean.

Ann an 2021, dh'ainmich a' chompanaidh cheudna "bliadhna neo-àbhaisteach do mhargaid oighreachdan na h-Alba" le meudachadh de 98 sa cheud anns an àireamh de luchd-ceannach saidhbhir a' clàradh airson fearann a cheannach. Ach an turas so, chan iad am fiadh 's a' chearc-fhraoich a tha gan tàladh. "Tha atharrachadh gnàth-shìde a' brosnachadh iartas gun chrìch airson fearann a tha freagarrach a thaobh craobhan a chur," thuirt neach-labhairt do Savills.

Bu chòir gum biodh seo na dheagh naidheachd do na h-uile. Is e ceum air adhart a th' ann gun teagamh bhon sgudal eag-eòlach a tha sgoaite gu làithreach tarsainn nan deichean de mhiltean de chilemeatairean ceàrnagach de dh'oighreachdan-seilge na h-Alba. Mus seas sinn air ais agus gum fuirich sinn ris a' mhargaid-càrboin ar eag-siostaman ath-bheòthachadh, feumaidh sinn measadh agus meòrachadh air eòlas gaoithe air-tìr.

Sna làithean tràtha, bha am beachd a thaobh cumhachd ghlan uaine a' lùghdachadh ar n-eisimeileachd air connaidhean fosail measail aig a' phoball choitcheann. Rè ùine, dh'fhàs e soilleir gun robh bacaidhean na lùib cho math ri buannachdan: gabhail comann air earrannan mòra de dh'fhearann airson

Sna làithean tràtha, bha am beachd mu chumhachd ghlan uaine a' lùghdachadh ar n-eisimeileachd air connaidhean fosail measail aig a' phoball choitcheann. Rè ùine, dh'fhàs e soilleir gun robh bacaidhean na lùib cho math ri buannachdan.

Tha sinn ag iarraidh sgeama creideasachaidh 'ìre òir' bho Riaghaltas na h-Alba airson dleasadh càrboin, a tha a' mìneachadh cheann-uidhe soilleir àrainneachdail is coimhearsnachd.

PHOTO: THE FLOW COUNTRY BY MARK HAMBLY/SCOTLANDBIGPICTURE.COM

prothaid a dh'fhàg coimhearsnachdan air an sgaradh agus air an glasadh a-mach bhon mhòr-chuid de na buannachdan; prìsean fearainn ag èirigh, a shlaodaich an t-iarrtas a dh'ionnsaigh pàtran sealbhachaidh nas eadar-mheasgte; agus damaist eag-eòlach air àrainnean fiadh-bheatha agus fearann-mòintich air adhbhrachadh gu neo-aireach le gnìomhasachadh air cuid de ar cruthan-tìre a bu chugallaiche.

Tha fearann agus togalaichean fo ùmhachd laghan na margaid. Ach tha uallach air riaghaltasan ionadail agus nàiseanta dèanamh cinnteach nach islich an t-iarrtas a tha a' sìor fhàs a thaobh fearann airson dleasadh càrboin gu bhith na shuidheachadh mì-òrdail, a bheir saidhbheas gu mhion-àireamh de shealbhadairan fearainn agus

companaidhean, ach a ghlasas a-mach muinntir na coimhearsnachd, a nì cron air bith-iomadachd, a sheachnas na lùghdachaidhean iomlan as àirde ann am mach-chur càrboin, agus a shìor chleachdas pàtranan seilbhe làidir.

Bu chòir do bhuidhnean an riaghaltais dòighean a lorg gus a' chòir a tha aig ginealaichean ri teachd air co-dhùnaidhean a thaobh cleachdadh fearainn atharrachadh a dhìon, agus nach bi coimhearsnachdan a gheibh gabhaltas-fearainn, mar eisimpleir, air an glasadh a-steach do chùmhnanant coimearsalta fad-bhliadhnaichean a tha air an soidhnigeadh le luchd-seilbh roimhe.

Maoinachadh beusail càrboin

Bidh maoinachadh mòr a dhìth bho inbheisteach poblach is prìobhaideach gus comas na h-Alba air dleasadh càrboin nàdarra a mheudachadh gu làn-ìre. Ach chan e cuireadh do ghnòthachasan connaidh fosail leantainn orra mar as àbhaist cho fad 's a chuireas iad craobhan dòigh air adhart – i.e. 'frith-chothromachadh.'

Tha gach cilemeatair ceàrnagach de ar fearann a tha air òrdugh aig companaidh adhair no companaidh ola, gus faochadh a thoirt dhaibh bho bhith a' lùghdachadh an sgaoilidhean càrboin, na chilemeatair ceàrnagach a tha air a bhith air a neodrachadh san t-stri an aghaidh atharrachadh gnàth-shìde.

Chan eil sinn a' creidsinn nas motha gu bheil e gu maith a' phobail a bhith a' faicinn sgaoileadh ùr eile de phlanntachasan dùmhail giuthais Sitka tarsainn slèibhte na h-Alba. Tha Sitka a' fàs luath le comas air fiodh càrboin ìosal a sholarachadh an àite plastaig agus stàilinn airson raon de bhathar, agus fanaidh sin na cho-phàirt de ar coilltean san àm ri teachd. Ach nuair a tha iad air an cur air sgèile ghnìomhachasail, às aonais gnè sam bith eile airson bith-iomadachd, tha an sgàil-bhrat dhùmhail a' glasadh a-mach solas an latha agus a' tionndadh an fhearainn sa bheil iad gu bhith nan sònaichean marbh eag-eòlach. Agus nuair a tha iad air an cur ann an ùir mhì-fhreagarrach, faodaidh iad deicheadan bhliadhnaichean de chàrboin a tha air a stòradh a sgaoileadh don àile aig àm cur agus leagail.

Feumaidh maoinachadh càrboin a bhith dèante ceart agus air a stiùireadh ann an dòigh a neartaicheas misneachd a' phobail agus na coimhearsnachd. Le bhith a' cur frèam-obrach làidir ri chèile, dh'fhaodadh Riaghaltas na h-Alba cuideachadh le Alba dhùthchail a stiùireadh gu àm ùr cruth-atharrachail le fearann aig cridhe ath-bheòthachaidh eag-eòlach, gnàth-shìde agus eaconamach.

Ìre Òir

Tha Urras Iain Muir a' creidsinn gum bu chòir do Riaghaltas na h-Alba gach oidhirp a dhèanamh taobh a-staigh a chumhachdan, gus dèanamh cinnteach gu bheil pròiseactan dleasaidh càrboin a' coileanadh nan ìrean as àirde a thaobh àrainneachd, coimhearsnachd agus ceartas shòisealta.

Bu chòir dha ìre nàiseanta frith-cothromachaidh càrboin air bunait nàdair a leasachadh do shealbadairean fearainn – prìobhaideach, poblach, coimhearsnachd agus carthannas – le taic bho sgeama creideasachaidh, a bhiodh an dà chuid na dearbhadh air aonta an riaghaltais agus na ro-chùmhnant air maoinachadh poblach.

Airson adhbharan soilleireachaidh, tha sinn a' mìneachadh an seo cuid de na prìomh shlàtan-tomhaisair am faodte beachdachadh.

Liosta-sgrùdaidh do leasachadh coimhearsnachd

- Roinn stèidhichte a thabhann air coimhearsnachdan còmhla ri cuireadh a bhith an sàs ann an co-dhùnaidhean cudromach.
- Pìosan beaga fearainn a riarachadh do choimhearsnachdan airson èicìo-taigheadais, huta agus ceabain.
- Seachnadh chùmhnantan coimearsalta fad-amail a tha a' glasadh sìos cleachdadh fearainn do ghinealaichean ri teachd.
- Prìomhachadh obraichean ionadail (m.e. coiltearan, stalcairean fèidh, eag-eòlaichean).
- Ag obair le ionadan foghlaim gus cothroman trèanaidh a thabhann do dhaoine òga ionadail.

Liosta-sgrùdaidh do dhìon àrainneachdail

- Sgaoilidhean fìor lòm a libhrigeadh seach ceadachadh do thruailleadairean troma càrboin leantainn air adhart mar as àbhaist.
- 'Eu-dìonachd' a sheachnadh fàr a bheil sgaoilidhean gan gluasad bho aon àite gu àite eile.
- Seachain sgeamaichean luath cur-chraobhan airson buannachdan gearr-amail.
- Bithibh làn fhollaiseach agus sgrùdaichte gus bacadh a chur air cunntadh dùbailte.
- Faigh Measadh Buaidh Àrainneachdail gus a dhèanamh cinnteach nach eil lùghdachadh càrboin ga choileanadh às aonais bith-iomadachd.
- Biodh targaid agaibh de 50 sa cheud de ghnèithean dùthchasach ann an sgeamaichean coille ùra airson bith-iomadachd, goireas agus fulangas gnàth-shìde fad-amail.
- Lùghdaich cuideaman a thaobh cus ionaltraidh gus leigeil le ath-bheòthachadh nàdarra tachairt, le ro-bheachd an aghaidh feansadh-fèidhe.

Cis Fearainn Sgaoilidhean Càrboin

Tha feum aig a' chomann shòisealta air cruth-atharrachadh bunaiteach san dòigh a tha sinn a' stiùireadh ar talmhainn àirde. Tha ochdad sa cheud de ar fearann-mòintich air ìrioslachadh mar thoradh air gnìomhachd dhaonna. Tha ar craobhan nàdarra air an lùghdachadh gu dìreach ceithir sa cheud de ar raon fearainn iomlan. Feumaidh seo atharrachadh gu luath.

Thar na bliadhna mu dheireadh, tha Urras Iain Muir air bun-bheachd de Cìs Fearainn air Sgaoilidhean Càrboin a leasachadh mar dhòigh air astar atharrachadh fearainn a ghreasad am measg nan uachdaran fearainn as motha ann an Alba. Chuireadh e gabhaltasan-fearainn uile thairis air 1000ha ann am bann cise a bhios ann an co-rèir ri am fìor sgaoilidhean agus an comas air sgaoilidhean càrboin, deimhinneach no àicheil, agus dh'fhaodadh e a bhith na dhòigh chumhachdach air cleachdadh fearainn a chruth-atharrachadh, gu h-àraid ann an raointean de tharbhadh àiteachais a tha cugallach.

Tarsainn mòran den talmh àrd againn, tha cultar nan oighreachdan spòrs gu h-àraid air a bhith fad-stèidhichte thar nan 150 bliadhna mu dheireadh. Ach tha cuid den chomas as motha an àite sam bith san RA airson ath-bheòthachadh eag-eòlach mòr-sgèile air càrbon is bith-iomadachd aig na farsaingeachdan mòra fearainn sin.

Bhiodh na h-uachdarain sin a tha daingeann mu ruith an oighreachdan gun bheachdachadh sam bith air cinn-uidhe phoblach èiginneach a thaobh lasachadh air atharrachadh gnàth-shìde agus ath-bheòthachadh bith-iomadachd air an cur air bann cise nas àirde le teachd-a-steach ga ghleidheadh gus coimhearsnachdan agus gabhaltasan-fearainn nas lugha a chuideachadh le eadar-ghluasad gu càrbon àicheil.

Tha am moladh air taic ana-mhòr fhaighinn bho Sheanadh Gnàth-shìde na h-Alba agus a-nis a' faighinn èisteachd bho luchd-poilitigs, luchd-saidheans agus eaconamaichean.

Gus gèilleadh a nochdadh do chumhachdan tiomnaichte, tha sinn a' sùileachadh gum biodh cìs air a tional agus air a sgaoleadh am measg chomhairlean ionadail.

Bith-iomadachd agus eadar-ghluasad ceart

Tha Alba, coltach ris a' chòrr den RA agus den t-saoghal fharsaing, a' coimhead ri cùis-èiginn bith-iomadachd gun choimeas ann an eachdraidh dhaonna. A rèir aithisg a chaidh fhoillseachadh ann an 2019 leis na Dùthchannan Aonaichte, tha mu aon mhillean beathach is gnè planntais fo bhagairt a dhol à bith, mòran dhiubh taobh a-staigh dheicheadan de bhliadhnaichean.

Chan e obair feadhna eile a th' ann seo a chur ceart. Tha ceithir nàiseanan na RA le chèile am measg na feadhna as miosa air an t-saoghal airson failligeadh ann am fiadh-bheatha agus àiteachan fiadhaich a dhìon bho ghnìomhachd dhaoine. Ann an Indeacs Slànachd Bith-iomadachd san Taigh-tasgaidh Eachdraidh Nàdarra de 240 dùthaich is tìr air feadh an t-saoghail, tha Sasainn air a rangachadh san 7mh àite bhon bhonn; Èirinn a Tuath 12mh; A' Chuimrigh 16mh; agus Alba 28mh. Dh'fhaodadh gu bheil Alba air thoiseach air a' chòrr den RA, ach bidh sinn fhathast a' triall gu dubhach air cùlaibh 211 dùthaich eile nuair a thig e gu bhith a' dìon nàdar.

A bheil seo gu diofar? Tha, oir tha nàdar aig cridhe ar beò-bhith. Às aonais planntais, bhiasagan, eunlaith, mhamalan, iasg, fhungasan agus fhàs-bheartan, dheigheadh an cinneadh daonna a-mach à sealladh. Bho thoiseach eachdraidh, tha an saoghal nàdarraich air n-uidheamachadh le biadh, aodach, fasnach, cungaidhean-leigheis, àile ghlan, fìor-uisge, stuthan togail agus gach nì eile a dh'fheumas sinn airson a bhith beò.

Tha cùis-èiginn bith-iomadachd diofraichte bho agus eadar-cheangailte le cùis-èiginn na gnàth-shìde. Tha na dhà freumhaichte ann an caitheamh neo-sheasmhach. Bu chòir do nàdar ar solarachadh le lionmhorachd de gach nì air a bheil feum againn, gu buan-mhaireannach. Ach tha sinn a' glamhadh ar siotaman taic beatha. Chan eil àite aig nàdar ann an obrachaidhean a-mach GDP

aig eaconamaichean. Ma dhùineas sinn sìos crann ola no ma lùghdaicheas sinn an àireamh de dh'itealaichean bho ar puirt-adhair, bidh coltas nas miosa air ar figearan GDP; ach ma chailleas sinn leth de ar gnèithean, chan eil e fiù 's clàraichte mar spot air an duilleig cothromachaidh nàiseanta.

Gu fortanach, tha an co-chomann a' tòiseachadh air ealla a ghabhail ri sgèile agus doimhneachd na cùis-èiginn a tha romhainn. Gus gluasad air adhart, feumaidh sinn briseadh air falbh bhon ghnàth-chleachdadh traidiseanta an lùib planadh agus an eaconamaidh, a chì nàdar mar chnap-starra airson a spionadh sìos ann an ainm adhartais.

Ann an Alba, tha fìor-bhochdainn a' falbh taobh ri taobh le neo-ghluasadachd agus di-dhaoineachadh.

Dh'fhaodadh sinn nithean a dhèanamh ann an dòigh eadar-dhealaichte, agus eisimpleir deàlrach a thaisbeanadh do dhùthchannan eile air feadh na cruinne. An àite eaconamas a chur an aghaidh àrainneachdais, dh'fhaodamaid ar n-eaconamaidh dhùthchail ath-nuadhachadh, gu h-àraid anns na sgìrean as gainne de -shluagh le a bhith a' cur nàdar aig cridhe ath-bheòthachaidh eaconamaich uaine.

Talamh-àrd millte

Tha Alba ann an suidheachadh làidir gus a bhith na dhaingneach de bhith-iomadachd fasail.

Tha fearann tuathanais dùinte a' cunntadh airson 20 sa cheud de ar tomad-fearainn, ann an coimeas ri 55 sa cheud ann an Sasainn agus còrr air 40 sa cheud ann an Èirinn a Tuath agus sa Chuimrigh. Air a chaochladh, tha beanntan, monaidhean agus talamh-mònach - còmhla aithnichte mar 'talamh àrd' - a' dèanamh suas 44 sa cheud de ar fearann, a tha còrr air dà thuras na h-àireimh sa cheud ann an Èirinn a Tuath, ceithir uimhir sin sa Chuimrigh agus naoi tursan nas àirde na Sasainn.

Tha am modal Bhiocòirianach a tha a' strì ri sluaighean fèidh is circe-fraoiche a chumail aig ìrean mì-nàdarra àrd, gu call na mòr-chuid de ghnèithean eile, neo-chòrdail le cinn-uidhe phoblach do nàdar.

Bho mhonadh circe-fraoiche gu tèarmann nàdair

Tràth ann an 2020, chuir Iomairt Langholm tairgse dhàna air bhog gus àite a bha cleachdte mar mhonadh circe-fraoiche a thionndadh gu bhith na thèarmann nàdair.

Tha am baile ann an ceann a deas na h-Alba, a b' àbhaist a bhith na bhaile mhuilnean, on uair sin air a' chiad ìre den cheannach coimhearsnachd a chrìochnachadh: 5200 acairean aig cosgais £3.8 millean.

Tha tèarmann Nàdair Gleann Tarrais a-nis gu math air a shlighe. Tha sia obraichean ùra air an cruthachadh agus tha làntachd de phròiseactan air an stiùireadh leis a' choimhearsnachd a' dol air adhart.

Tha planaichean mionaideach a-nis gan adhartachadh gus an 5,300 acair a tha air fhàgail a cheannach agus a dhol air adhart le prògram lèirsinneach de dh'ath-chruthachadh sòisealta, eaconamach agus eag-eòlasach ann an coimhearsnachd a dh'fhuiling san àm a dh'fhalbh tro chrìonadh bàsmhor air a' ghniomhachas aodaich ionadail.

DEALBH: TÈARMANN NÀDAIR GHLEANN TARRAIS LE DAVID LINTERN

Tha luach ìosal àiteachail aig na farsaingeachdan mòra sin de thalamh àrd, sgaoilte thar 35,000 cilemeatair ceàrnagach – ach tha comas àrd bith-iomadachd aca. Is e 'comas' am prìomh fhacal an seo. An-dràsta fhèin, tha mòran den talamh sin falamhaichte de nàdar mar thoradh air cus ionaltraidh, falasgair, drèanadh agus cur eachdraidheil air planntachasan dùmhail coilltearachd choimearsalta.

Tha na staitistigean as ùire bho Riaghaltas na h-Alba a chaidh fhoillseachadh ann an 2019, a' taisbeanadh gu bheil 80 sa cheud den fhearann mònach againn air a mhilleadh agus tha ar coilltean is fearann coillteach a' còmhach dìreach 18 sa cheud den raon fearainn iomlan, nas lugha na leth a' chuibheis Eòrpach de 44 sa cheud. Is e giuthas Alaskan Sitka as motha a th' againn agus gnèithean eile de luach ìosal eag-eòlach nuair a thèid an in-mhalairt a dh'Alba.

Is e an t-aon chnap-starra as motha ann an dèanamh adhartas eag-eòlach tarsainn na mòr-chuid de ar talamh àrd ceannas cultair de stiùireadh fearainn a tha a' prìomhachadh spòrs seilge thar ghniomhachdan sam bith eile.

A rèir na h-aithisg ann an 2013 le Buidheann Mòintich na h-Alba, tha 12.5 sa cheud de raon fearainn iomlan na h-Alba (10,000 cilemeatair ceàrnagach) air a stiùireadh gus dèanamh cinnteach à dùmhachd fìor àrd den chirc-fhraoich ruaidh rè an t-seusain seilge as t-fhoghar.

Tha stiùireadh dian air monadh circe-fraoiche a' cuimseachadh air cruth-tìre fhosgailte gun chraobhan a

chumail suas, anns a bheil, cha mhòr a-mhàin, fraoch a tha a' solarachadh biadh, fasgadh agus beathachadh don chirc-fhraoich ruaidh.

Tha a' mhòr-chuid de dh'fhiadh-bheatha eile air a chumail sìos tro ghlacadh, ribeadh agus losgadh air sreath de ghnèithean a dh'fhaodadh beantainn don àireamh de chearcan fraoich, leithid sionnaich, neasan, easagan, maighich-beinne agus starragan – agus a dh'aindeoin gearain phoblaich, tha glacadh agus puinnseanachadh mì-laghail air eòin dìonta a' leantainn. Gun teagamh sam bith, tha cuid de ghnèithean eile mar eòin-ghrinnachaidh a neadachas air an talamh, gu tuiteamach a' faighinn buannachd bhon t-siostam àrd-stiùirichte seo – ach tha bith-iomadachd iomlan air a lùghdachadh gu mòr ann an coimeas ri raiointean de dh'fhàs nàdarra.

Tha raon fiù nas motha de dh'fhearann na h-Alba – 18,000 cilemeatair ceàrnagach, no 23 sa cheud de ar raon fearainn iomlan – coisrigte sa mhòr-chuid do chur-seachad de stalacadh fhèidh, a rèir aithisg ann an 2016 air a coimiseanadh le Comann Bhuidhnean Stiùiridh nam Fiadh. Tha na h-oighreachdan sin a dh'aona ghnòthach a' cumail suas dhùmhachdan àrda fèidh gus dèanamh cinnteach à lìonmhorachd de dh'fhèidh airson spòrs na seilge

PHOTO: STALKING AT QUINAG BY DAVID BALHARRY

Stalcadh coimhearsnachd air fèidh

Tha sinn a' cur taic ri làn ath-leasachaidh air stiùireadh fhèidh mar a chaidh a ghealltainn le Riaghaltas na h-Alba mar fhreagairt do dh'aithisg Buidheann Obrach neo-eisimeileach nam Fiadh, a' gabhail a-steach ro-innleachd nàiseanta airson dùmhachdan fèidh a lùghdachadh gu ìrean a leigeadh le nàdar soirbheachadh.

Dheigheamaidh na b' fhaide le bhith ag atharrachadh reachdas làithreach gu fèidh fhiadhaich ainmeachadh mar ghoireas choitcheann, gun chòraichean seilge a bhith tuilleadh mar a' chòir às-dhùnach aig uachdarain fa leth. Dh'fhaodadh seo an doras fhosgladh gu com-pàirteachadh nas fharsainge ann an sealg fhèidh tro bhuidhnean ionadail clàraichte agus riaghailteach mar a tha na chleachdadh àbhaisteach sa chòrr den Roinn Eòrpa, agus gu stèidheachadh air ionadan sithinn coimhearsnachd gus an fheòil a ghiullachd agus a riarachadh. Tha cuid de mhodalan a' tighinn am bàrr mar-thà ann an Alba aig ìre ionadail: ceann a tuath na Hearadh, mar eisimpleir, far a bheil an oighreachd ann an làmhan na coimhearsnachd, tha daoine ionadail an lùib gearradh sìos tro chlub stalcaidh; ann an Asainte far a bheil Urras Iain Muir a' stiùireadh lònach sithinn agus a' cruthachadh buidheann stalcaidh bhoireannach.

Tro thargaidean tanachaidh is dùmhachdan ceangailte ri cinn-uidhe àrainneachdail soilleir, dh'fhaodadh barrachd stalcairean am fastadh, còmhla ri cothroman trèanaidh do dhaoine òga fo stiùir

rè an t-seusain-sheilge as t-fhoghar. Tha an cuideam air ionaltradh bho dhùmhachdan àrda fèidh air ar talamh àrd a mhilleadh gu bunaiteach.

Fhad 's a tha àireamhan fèidh a' fuireach aig ìrean a tha neo-fhìreanta àrd, bidh e do-dhèanta an sgèile de àrainnean nàdarra a choileanadh, agus gu h-àraid ath-nuadhachadh air fearann-coillteach a tha riatanach airson na mòr-chuid de ar fearann ath-bheòthachadh gu slàinte eag-eòlach.

A thuilleadh air a bhith a' milleadh àrainneachd nàdarra, tha ceannas spòrs seilge tarsainn còrr air trian de ar fearann air buaidh chruaidh a thoirt air comas eaconamach Gàidhealtachd na h-Alba agus sgìrean dùthachail iomallach eile.

Choilean aithisg air a coimiseanadh le Riaghaltas na h-Alba (*Buaidhean Sòisio-eaconamach Ghnìomhachdan Mòintich ann an Alba*, An Dàmhair 2020) grunn sgrùdaidhean cùise ann an doimhneachd a bha a' tomhas duilleag cothromachaidh eaconamach aig diofar sheòrsaichean de stiùireadh fearainn. Bha e a' gabhail a-steach mion-sgrùdadh air oighreachd mhòr stalcaidh fèidh a' còmhachadh 38,500 ha ann an Gàidhealtachd na h-Alba.. Lorgadh gun robh an obair stalcaidh fèidh a' ruith aig call bliadhna de £116,950 agus a' fastadh còig dreuchdan 'sònraichte do dh'fhèidh' co-ionann ri làn-thìde. Tha seo ag obrachadh a-mach aig aon dhreuchd làn-

thìde gach 77 cilemeatair ceàrnagach. Tha an ìre ìosal seo de ghnìomhachd eaconamach a' cur glè bheag ris an eaconamaidh dhùthchail agus ag iarraidh àireamh bheag de chompàirtichean, 's dòcha nas lugha na beagan mhiltean gach bliadhna.

Tha Urras Iain Muir a' creidsinn, ged a dh'fhaodadh àite a bhith ann airson stalcaidh fhèidh agus teinnead ìosal, no 'coiseachd suas' gu sealg chearcan fraoich mar phàirt de mheasgachadh de chleachdaidhean air fearann air tuath na h-Alba, tha am modal Bhioctòirianach a tha a' strì gus àireamhan mì-nàdarra àrd de dh'fhèidh is cearcan-fraoich a chumail suas gu call na mòr-chuid de ghnèithean eile neo-chòrdail le cinn-uidhe phoblach airson nàdar, gnàth-shìde, ath-shluaghachadh agus an t-ath-bheòthachadh eaconamach air sgìrean dùthchail.

Eag-eòlas agus eaconamaidh

Bidh eadar-ghlusad ceart ann an raon bith-iomadachd ag iarraidh atharrachadh bunaiteach ann an cleachdadh fearainn. Tha sinn a' tuigsinn gu bheil cuideaman farpaiseach air ar fearann. Tha feum againn air farsaingeachd airson tuathanachas, taigheadas, cumhachd ath-nuadhachail, cur-seachadan, coilltearachd agus turasachd.

Thar na linne gu leth a dh'fhalbh, tha cothromachd cleachdadh fearainn tarsainn na mòr-chuid de thuath na h-Alba air a bhith

Tha Urras Iain Muir ag obair gu dlùth le Urras Fearainn Choimhearsnachdan Gàidhealtachd Shiorrachd Pheairt, aig a bheil sealbh air agus a' stiùireadh fearann 500 heactar Dùn Coilich faisg air Sith Chailleann.

Fearann-coillteach choimhearsnachdan

Tha prìomh uallach air uachdarain mhòra – poblach, priobhaideach, coimhearsnachd agus NGO – air ath-nuadhachadh eag-eòlasach air sgèile cruth-tìre a stiùireadh air adhart airson gnàth-shìde agus bith-iomadachd.

Ach gus eadar-ghluasad ceart a dhèanamh a dh'ionnsaigh eag-shiostam nas ioma-dhòighich, tha feum againn air com-pàirt dhaoine ionadail ann an coimhearsnachdan dùthchail is bailteil, a leudachadh. Tha Comann Fearann-coillteach Choimhearsnachdan a chaidh a stèidheachadh ann an 2003, a-nis le 200 buidheann co-cheangailte an sàs ann an sealbh agus/no stiùireadh fearann-coillteach ionadail.

Tha e cuideachd an sàs ann a bhith a' cur tùs air leasachadh croitean fearainn-coillteach – aonadan de dh'fhearann as urrainn bith-beò a sholarachadh bho thoraidhean fearann-coillteach, ionaltradh seasmhach agus stiùireadh àrainnean.

Tha iad sin aig ìre tòiseachaidh ann an Alba, ach cumanta ann am mòran de dhùthchannan eile na Roinn Eòrpa.

Tha sinn a' gairm ath-leasachadh luath air stiùireadh fhèidh agus siostam làidir ceadachd air monaidhean circe-fraoich.

PHOTO BY MORRIS MACLEOD

air aomadh gu mòr a dh'ionnsaigh ùidhean cumhang prìobhaideach gu call mòr nan coimhearsnachdan ionadail, na h-àrainneachd nàdarra agus na h-ùidh nàiseanta sa fharsaingeachd. Feumaidh seo atharrachadh. Feumaidh sinn am putan ath-stèidheachaidh a bhruthadh.

Tha an àireamh de dh' aithisgean rannsachaidh a chaidh fhoillseachadh thar nam beagan bhliadhnaichean mu dheireadh air cùis èiginneach eaconamach is sòisealta a mhìneachadh airson gluasad a dh'ionnsaigh eaconamaidhean stèidhichte air nàdar tarsainn mòran de ar fearann, gu h-àraid nar talamh àrd agus àiteachan fiadhaich eile far nach eil toradh àiteachais sam bith.

Prìomh thoraidhean a' gabhail a-steach:

- Tha turasachd stèidhichte air nàdar gu làithreach a' gintinn £1.4 billean sa bhliadhna agus 39,000 dreuchd co-ionann ri làn-thìde do dh'eaconamaidh na h-Alba. (*A Nature Recovery Plan*, RSPB Scotland; Scottish Wildlife Trust; WWF; 2020).
- Bhiodh co-mheas buannachd-cosgais de 1:7 thar 25 bliadhna aig inbheisteadh mòr-sgèile ann an ath-leasachadh nàdair ann an Alba. (*A Nature Recovery Plan*, RSPB Scotland; Scottish Wildlife Trust; WWF; 2020).
- Meudachadh de 54 sa cheud ann an obraichean FTE ann an 33 làraichean 'ath-fhiadhachaidh' ann an Sasainn thar nan deich bliadhna a dh'fhalbh, a' gabhail a-steach ann am foghlam, turasachd nàdair, toradh bidh is dibhe, eag-eòlas agus tachartasan. (*Rewilding and the Rural Economy*; Rewilding Britain; 2021).

Gus cuideachadh le eadar-ghluasad ceart a choileanadh do dhaoine, àrainnean agus fiadh-bheatha, bu mhath le Urras Iain Muir fhaicinn:

- Ath-leasachadh luath air stiùireadh fhèidh ann an co-rèir ri molaidhean Buidheann Obrach nam Fiadh a thaneo-eisimeileach.
- Siostam ceadachd làidir do mhonaidhean stiùirichte circe-fraoiche, a tha a' dìon fiadh-bheatha agus àrainnean bho chleachdaidhean millteach.
- Taic ionmhasail do chroitèaran agus tuathanaich bheaga gus an gluasad a' dh'ionnsaigh àiteachas càirdeil nàdarra.
- Airgead poblach do bhathar poblach agus deireadh air subsadaidhean airson fearann a tha sa mhòr-chuid air a stiùireadh airson chur-seachadan prìobhaideach (mar eisimpleir, subsadaidhean àiteachais pàighte do dh'oighreachdan spòrs).
- Comhairlichean ag adhartachadh agus a' maoineachadh leudachadh ann am fearann coillteach ionadail, agus croitean fearainn coillteach.
- 50 sa cheud aig a' char as lugha de dh'fhearann coillteach ùr gu bhith na ghnèithean nàdarra gus co-chothrom fhaotainn eadar obraichean geàrr-amail agus cruth-atharrachadh fad-amail air cruthan-tìre, eag-shiostaman agus eaconamadhean ionadail.
- Ro-innleachd iomlanach gus ath-shlànachadh bith-iomadachd a làn-àrdachadh, a' gabhail a-steach taigheadas, bun-structar agus còmhdhail gu buannachd obraichean nàdair ann an àiteachan gann de dhaoine.

Coimhearsnachdan, ath-leasachadh fearainn agus eadar-ghluasad ceart

Ann an 2017, stèidhich pàrlamaid Taigh an Ròid Coimisean Fearainn na h-Alba le dleastanas airson sealbh fearainn ùrachadh agus eug-shamhlachadh.

Tha Urras Iain Muir a' cur làn-taic ris a' cheann-uidhe seo. Chan eil seo air sgàth 's gu bheil sinn an aghaidh sealbh prìobhaideach. Tha sinn a' creidsinn gu bheil adhbharan làidir àrainneachdail agus ceartais shòisealta airson pàtran de shealbhadh fearainn a dhùbhlachadh an lùib seo, a tha mar aon den fheadhainn as làidire san t-saoghal leasachta.

Tha cuid de dh'uchdarain prìobhaideach, mòr agus beag, a' stiùireadh an cuid ann an dòigh gun choimeas - a' cur fàilte air ruigsinneachd phoblach, ag obair gus nàdar ath-leasachadh, co-obrachadh le coimhearsnachdan, solarachadh taigheadais agus cruthachadh obraichean. Tha iad sin fhathast annasach ge tà, seach àbhaisteach.

Tha dàta bho fharsaingeachd thùsan (mar eisimpleir, Comann Bhuidhnean Stiùiridh nam Fiadh, Buidheann Mhònaidhean na h-Alba agus NàdarAlba) a' moladh gu bheil meud fearann dùthchail prìobhaideach coisrigte don ùidh bheag ann an sealg, fada nas motha na tha air a stiùireadh gu buannachd nan coimhearsnachdan ionadail agus na h-àrainneachd nàdarra.

A thuilleadh air sin, faodaidh sealbh prìobhaideach fearainn a bhith neo-chunbhalach. Tha mar a tha fearann ga chleachdadh agus air a stiùireadh gu mòr ann an làmh an neach fa leth. Bidh uchdarain prìobhaideach a' falbh 's a' tighinn, a' ceannach 's a' reic an cuid fearainn no ga chur air adhart gu ginealaichean ri teachd. Ge air bith cò aca, faodaidh prìomhachasan atharrachadh còmhla ris na reachdan chòraichean.

Bho shealladh àrainneachdail, a thuilleadh air bho shealladh sòisealta is eaconamach, tha luach mòr ann an sgoileadh sealbh fearainn gus am bi tasgadh dìreach aig àireamh mòran nas motha de dhaoine, gu h-

àraid iadsan a' fuireach agus ag obair gu h-ionadail, anns an dòigh sa bheil am fearann air a làimhseachadh.

Ma tha sinn airson atharrachadh eag-eòlach a stiùireadh ann an Alba air sgèile a tha riatanach gus dèiligeadh ri linntean de sgrios, feumaidh sinn na ghabhas de dhaoine agus de choimhearsnachdan dùthchail a thoirt an lùib planaidh is cho-dhùnaidhean. Bidh cruth-atharrachadh bhon bhonn suas an-còmhnaidh nas cumhachdaiche na atharrachadh sparraichte on mhullach sìos.

Chan eil ath-leasachadh fearainn dìreach mu dheidhinn sealbhachd. Ann am facail Coimisean Fearainn na h-Alba, tha e cuideachd mu dheidhinn "freumhachadh sealbhachd fearainn cunntachail". Tha sinn airson obrachadh còmhla ri càch gus feallsanachd ùr a stèidheachadh mu thimcheall sealbh fearainn.

Tha ar beanntan, monaidhean agus àiteachan fiadhaich mar phàirt de ar dualchas coitcheann: so-mhaoinean prìseil ionadail, roinneil, nàiseanta agus eadar-nàiseanta seach dìreach sealbhan pearsanta. Bu chòir uchdarain uile - prìobhaideach, poblach, carthannais, coimhearsnachd - am brosnachadh gu bhith gan giùlan fhèin mar luchd-glèidhidh agus stiùbhardan an fhearainn, le dleastanasan reachdail don àrainneachd nàdarra, do dhaoine ionadail agus do ghinealaichean ri teachd.

Sealbh coimhearsnachd

Tha an cruth sònraichte a tha ath-leasachadh fearainn air gabhail air tuath Alba thar nan 30 bliadhna mu dheireadh, freumhaichte gu ìre ann an cruth-ùre na h-Alba, nach eil ga dhèanamh furasta na ceudan de mhiltean de thacan fa leth a chruthachadh, mar a thòisich ann an Èirinn aig deireadh na 19mh linne. Tha e coltach gu bheil am modal a tha nas fhaisge air co-shealbhadh coimhearsnachd nas fhreagarraiche do chruthan-ùre na h-Alba a tha nas motha agus nas eadar-mheasgte gu cruinn-eòlasach.

Bho shealladh àrainneachdail, tha luach ana-mhòr ann an sgoileadh sealbhachd fearainn gus am bi tasgadh dìreach aig àireamh nas motha de dhaoine anns an dòigh a tha fearann ga chleachdadh.

A thuilleadh air a bhith umhail do riaghailtean carthannais agus fosgarrachd, tha urrasan fearainn coimhearsnachd air an taghadh le agus cunntachail do dhaoine ionadail.

Tha am modal coimhearsnachd gu math deamocratach. A thuilleadh air a bhith umhail do riaghailtean agus fosgarrachd carthannais, tha urrasan fearainn coimhearsnachd air an taghadh le agus cunntachail do dhaoine ionadail. Tha sin a' ciallachadh gu bheil iad nas comasaich air meòrachadh air agus cothromachadh an caochladh phrìomhachasan - àrainneachdail, cruth-tìre, sòisealta, eaconamach - a tha an làthair taobh a-staigh gach coimhearsnachd. Aig an aon àm, tha iad buailteach a bhith nas mothachail do agus ceangailte ri prìomhachasan nàiseanta tro chom-pàirteachasan nas fharsainghe.

Is e maoinachadh aon chnap-starra mòr ro thuilleadh leudachaidh air sealbh fearainn coimhearsnachd. Ann an 2014, dh'ainmich Riaghaltas na h-Alba targaid de dh'aon mhilleann acair ann an sealbh coimhearsnachd ro 2020. 'S gann gun do ràinig e leth na targaid, sa mhòr-chuid mar thoradh air prìsean ag èirigh.

A rèir Coimisean Fearainn na h-Alba, tha luach fearainn air èirigh gu mòr tarsainn na RA le còrr air 450 sa cheud bho 1995 (agus a' leantainn a' fàs gu cunbhalach).

Tha Urras Iain Muir a' cur taic ri Coimisean Fearainn na h-Alba ann am feuchainn ri fuasglaidhean a lorg a dh'fhaodas casg a chur air a' mhargaid shaoir ann am prìsean fearainn, a' gabhail a-steach seòrsa air choreigin de chis fearainn. Aig an aon àm, tha sinn a' tuigsinn nach eil fuasgladh aithghearr ri fhaotainn.

San eadar-ama, tha sinn gu faiceallach air tòiseachadh air modalan ùra de shealbhachd a rannsachadh, a dh'fhaodadh fiùghantas, dealas agus leud eòlais dhaoine ionadail a tharraing còmhla, aig a bheil ruigsinneachd nas fharsainghe, comasachdan ionmhasail nas làidire agus eòlas speisealaichte de bhuidhnean àrainneachdail is glèidhteachais. Dh'fhaodadh an roinn phoblach a bhith an sàs cuideachd, còmhla ri tabhartachan is gnothachasan càirdeil fa leth.

Chòrdadh e rinn cuideachd oilthighean is colaistean fhaicinn a' toirt trèanadh do dh'uaighdaran coimhearsnachd a tha an làthair agus a tha san amharc, ann an raointean leithid gnothachas, stiùireadh fearainn agus saidheans àrainneachdail.

Eilean uaine

Is e Urras Dualchais Eilean Eige aon mhadal com-pàirteachais coimhearsnachd / glèidhteachais / phoblach a tha àrd-shoibheachail, le bòrd-stiùiridh de riochdairean bho Chomann Luchd-còmhnaidh Eige, Comhairle na Gàidhealtachd agus Urras Fiadh-bheatha na h-Alba. Tha a bhun-reachd a' dèanamh cinnteach gu bheil mòr-chuid aig riochdairean taghte coimhearsnachd air a' bhòrd.

On a ghabh Urras Dualchais Eilean Eige thairis ann an 1997, tha an t-eilean air a chruth-atharrachadh gu lòchran de dh'adhartas sòisealta is àrainneachdail. Tha cruth-tìre a bha air a mhilleadh aig aon àm le planntachasan chraoibhean-duircein a chuireadh an sàs leis an uachdaran phrìobhaideach, gu mòr air a shlighe gu bhith air ath-leasachadh gu slàinte eag-eòlach. Tha an aon lios-àraich chraobhan stèidhichte air eilean ann an Alba a' cur taic ri sgaoileadh air feàrna, caorann, ailm, darach, calltainn, beithe agus sgitheach (agus leis nach eil fèidh idir anns an eilean tha seo nas fhasa buileach).

Tha an àireamh-shluaigh air èirigh 60 sa cheud bho na 1990an. Tha na taighean uile air an dèanamh suas agus na màil air an lùghdachadh. Tha stuthan ath-nuadhachail ann an sealbh na coimhearsnachd, a' solarachadh cumhachd 24 uair a thìde do gach taigh, uile aig a bheil meatairean clis agus suidse-triopaich air a stàlachadh gus ùisneachadh làitheil a chumail fo 5Kw.

Tha lìonra bann-leathainn ann an sealbh na coimhearsnachd, a' ceadachadh do dhaoine ionadail a bhith ag obair do dh'fhastaichean aig astar. Tha eaconamaidh ionadail bheòthail a' gabhail a-steach sheanachaidhean, chuidichean-bùtha, luchd-ciùil, eag-eòlaichean, ghrùdairean, innleadairean làraichean-lìn, luchd-obrach cumhachd, manaidsearan pròiseict, luchd-obrach togail agus solarraichean turasachd.

Tha an t-ionad cultair, sòisealta is gnothachais brèagha, Talla na Mara, air a ruith leis a' choimhearsnachd ann an sealbh Urras na Hearadh an Iar.

DEALBH: TALLA NA MARA, URRAS NA HEARADH AN IAR, LE MARGARET

Àiteachan fiadhaich is ath-dhaoineachadh

Aig teis-meadhain cùis-èiginn gnàth-shìde is bith-iomadachd na cruinne, tha di-dhaoineachadh dùthchail agus am briseadh

a lean anns an dàimh eachdraidheil eadar daoine is nàdar.

Is e pàirt mhòr de mhisean Urras Iain Muir ann an Alba, an ceangal cailte sin eadar daoine is fearann ath-leasachadh ann an co-theacsa nua-aimsireil, gu h-àraid àiteachan fiadhaich.

A' sruthadh bhon sin, tha sinn a' cur taic ris an obair acasan a tha a' sireadh ri cuid de na sgìrean as lugha àireamh-sluaigh ath-dhaoineachadh. Tha sinn a' creidsinn gun gabh seo a dhèanamh ann an dòigh a tha mothachail do chruth-tìre agus nàdar.

Tha sinn a' cleachdadh 'àiteachan fiadhaich' gus iomradh a thoirt air na raointean fearainn far a bheil nàdar saor bho na cuibhreachaidhean a tha air an sparradh taobh a-staigh chruthan-tìre air an àrd àiteachadh no dian-stiùirichte. 'S e abairt eile a th' ann an àite 'fàsach', a tha a' nochdadh cruth-tìre faisg air nàdarra, far nach eil buaidh dhaonna ach tearc no neo-làthair.

Mar a' mhòr-chuid de dhùthchannan eile san Roinn Eòrpa, chan eil fàsach ann an Alba. Tha gach cilemeatair ceàrnagach de ar fearann, agus am fearann as fhìadhaiche, air a bhith fo

bhuaidh gnìomhachd dhaoine. Gu h-eachdraidheil, bha daoine agus nàdar a' soirbheachadh taobh-ri-taobh sna h-àiteachan sin. Tha sinn a' cur taic ris a' bheachd a thogadh an toiseach le Fearann Coimhearsnachd Alba a thaobh mapa de 'choimhearsnachdan nach eil idir ann'.

Ann an co-bhonn le mapaichean a th' againn a chaidh a leasachadh le NàdarAlba, dh'fhaodadh seo dealbh a thogail de dh'àiteachan a chaidh fhuadach no fhalamhachadh rè nan ceudan bliadhna a dh'fhalbh, a dh'fhaodadh a bhith deiseil gu h-àrainneachdail agus gu sòisealta airson ath-thuineachadh san àm ri teachd.

Tha sinn ag iarraidh dhaoine is coimhearsnachdan fhacinn a' soirbheachadh ann am measgachadh de dh'obraichean stèidhichte air nàdar agus gnothachasan a' fastadh eag-eòlaichean, choilltearan, chroitèaran, stalcairean, shaor, luchd-ealain is luchd-iùil thursan, còmhla ri luchd-obrach dachaigh air am fastadh aig astar.

Dh'fheumadh eaconamaidhean stèidhichte air nàdar àiteachan-fuirich do dhaoine. Gus taic a chur ri ath-bheòthachadh eaconamach fo stiùir nàdar tarsainn nan sgìrean as iomallaiche ann an Alba, bidh feum againn air leudachadh air taigheadas air a dhealbhadh gu faireachdainneil is aig prìs reusanta agus bun-structar co-cheangailte, còmhla ri àiteachan-fuirich seusanail is luchd-turais air prìs ìosal, buaidh ìosal, mar hutaichean, ceabainean, làraichean-campachaidh, seallidhean is bothagan.

Tha sinn a' gairm dùblachadh air Maoin Fearainn na h-Alba agus meudachadh bliadhnaile às dèidh sin gus cuideachadh le leudachadh air meudachd seilbh coimhearsnachd.

PHOTO: SKYE BY KEITH BRAME

Gus taic a chur ri eadar-ghluasad ceart do choimhearsnachdan ann agus mu thimcheall àiteachan fiadhaich na h-Alba, bu mhath le Urras Iain Muir gum faicte:

- Dùblachadh air Maoin Fearainn na h-Alba airson ceannach coimhearsnachd, le meudachadh bliadhnaile a' leantainn ann an loidhne ri atmhorachd luach fearainn.
- Iasadan fad-amail saor bho riadh gu bhith rim faotainn bho Riaghaltas na h-Alba do dh' uachdarain coimhearsnachd san amharc.
- Àireamh sa cheud stèidhichte de theachd-a-steach Oighreachdan a' Chrùin (an-dràsta fo smachd Riaghaltas na h-Alba) bho mhàladh aigeil airson stuthan ath-nuadhachail far-thìreach, ri bhith air a riarachadh gu Maoin Togail Beairteis Coimhearsnachd ùr.
- Modalan ùra airson sealbh fearainn coimhearsnachd rin rannsachadh le Coimisean Fearann na h-Alba.
- Solar ann am Bile ùr Ath-leasachadh Fearainn an riatanas làithreach a thaobh choimhearsnachdan a bhith a' pàigheadh luach margaidh fhosgailte, a thoirt às.
- Deuchainn ann an ùidh phoblach le eadar-ghluasadan fearainn uile thar 1,000 heactair, stèidhichte air slatan-tomhais soilleir àrainneachdail is sòisealta.
- Ath-sgrùdadh air an t-siostam planaidh gus barrachd cumhachd a thoirt do choimhearsnachdan air co-dhùnaidhean a tha a' toirt buaidh air an àrainneachd ionadail.
- Cùrsaichean trèanaidh ann an stiùireadh fearann coimhearsnachd air a libhrigeadh le aitreabhan is roinnean acadamaigeach buntainneach.

Solaraicheadh eaconamaidhean ùra stèidhichte air nàdar, taigheadas agus bun-structar air a dhealbhadh gu faireachdainneil aig prìs reusanta, ri taobh hutaichean, ceabainean, làraichean-campachaidh, seailidhean is bothagan.

Eaconamaidh dhùthchail agus eadar-ghlusad ceart

Tha an sgaioleadh àireamh-sluaigh as mì-chothromaiche san Roinn Eòrpa deas air a' Chearcall Artaigeach aig Alba. Tha còrr air 80 sa cheud den àireamh-sluaigh a' còmhnaidh ann am bailtean beaga is mòra a tha a' dèanamh suas dìreach a dhà sa cheud den raon fhearainn iomlan. Aig ceann eile na sgèile, tha dìreach sia sa cheud den àireamh-sluaigh iomlan a' còmhnaidh ann an 'Sgìrean Dùthchail Iomallach', a tha a' còmhndach 70 sa cheud de thomad-fearainn na dùthcha (*Rural Scotland Key Facts 2021*; Scottish Government).

Tha seo mar phàirt de thoradh cruinn-eòlasach. Tha Sgìrean Dùthchail Iomallach Alba a' gabhail a-steach sreathan bheanntan casa agus boglaichean mòra farsaing, far nach eil ach ùirean de luach glè bheag do dh'àiteachas ach agus far a bheil a' ghnàth-shìde cruaidh.

Ach tha e cuideachd na thoradh air eachdraidh dhaonna. Gabhaidh fàsalachd nan deichean de mhiltean de chilemeatairean ceàrnagach air Gàidhealtachd na h-Alba, mar eisimpleir, an leantainn air ais gu an t-àm às dèidh Cùil Lodair, briseadh siostam nan cinnidhean, an leth-oireachas air cànan is cultar na Gàidhlig agus na Fuadaichean.

Tha builean daonna nan tachartasan sin air an clàradh gu farsaing an leabhraichean eachdraidh, film, theater, ealain is litreachas. Nas lugha fios, tha an sgrios eag-eòlasach iomlan a thàinig às an eadar-ghlusasad fòirneartach air falbh bho àiteachas de dhèinead iosal gu ionaltradh mòr air sgèile gnìomhachasail, an toiseach le caoraich agus an uair sin le feidh.

Chan urrainn dhuinn a dhol air ais gu àm a dh'fhalbh, ach is urrainn dhuinn slàinte àrainneachdail, shòisealta, chultarach is dheamografach nam pàirtean as millte de thuath na h-Alba ath-bheòthachadh. Aig crìdhe

na h-oidhirp sin, tha fearann. Tha iomadh prìomhachas a' farpais airson cleachdadh fearainn ann an Alba dhùthchail: àiteachas, coilltearachd coimearsalta, ath-leasachadh eag-eòlasach, cumhachd ath-nuadhachail, taigheadas agus ath-dhaoineachadh, turasachd agus cur-seachadan.

An-dràsta fhèin, tha gach roinn a' strì ri an dùilean fhèin a mheudachadh gu làn-ìre, a' leantainn uaireannan gu frìonan no fiù còmhstri. Gus buannachd phoblach bho ar fearann a làn-mheudachadh, feumaidh sinn an àite sin - aig ìre ionadail, roinneil agus nàiseanta - modh-obrach aonaichte a tha cuimsichte air buannachdan poblach do choimhearsnachdan ionadail agus don dùthach.

Tuathanachas is croitearachd

Tha sinn a' cur fàilte air an àrd-amas a chuireadh a-mach le Riaghaltas na h-Alba a bhith nar stiùiriche cruinneil ann an àiteachas seasmhach agus ath-nuadhachail (*Sustainable and Regenerative Farming*, March 2022).

Tha tuathanachas is croitearachd freumhaichte gu domhainn ann an cultar dùthchail, agus bidh iad nam pàirt amalaidhe de mhosaig eadar-mheasgte de chleachdadh fearainn ann an Alba fada air adhart don àm ri teachd. Leanaidh toradh bidhe le bhith na phàirt dheatamach de ar neaconamaidh dhùthchail gus a dhèanamh cinnteach gun toir sinn prìomhachas do thoradh ionadail seach in-mhalairt.

A rèir Cunntas Àiteachais na h-Alba 2018, tha mu 75 sa cheud de ar fearann iomlan air a dhèanamh suas de Sgìrean Fo-leasaichte gu h-àiteachail (LFAan). Tha na sgìrean sin gu mòr an eisimeil subsadaidhean poblach.

Gus cuideachadh le glusad a dh'ionnsaigh àm teachdail seasmhach gu h-àrainneachdail, bidh feum aig tuathanaich bheaga is croitearan air taic ionmhasail leantainneach bho in-chur an riaghaltais is eòlaichean saidheans bho ionadan acadaimigeach

Mar thoradh air cùisean-èiginn gnàth-shìde is bith-iomadachd, bu mhath leinn Sgeama Sgìrean Fo-leasaichte fhaicinn air ath-ùrachadh, gus leth-oireas càrboin agus leasachadh bith-iomadachd a ghabhail a-steach.

Faodaidh crodh air ionaltradh seasmhach traidiseanta ùirean agus eag-shiostaman a leasachadh, taobh a-staigh mosàig eadar-mheasgte de chleachdadh fearainn air talamh àrd na h-Alba.

DEALBH: CRODH GÀIDHEALACH AIG SITH CHAILLEANN LE LIZ AUTY

Tha coimhearsnachdan iomlan fo chunnart a bhith air an atharrachadh gu bailtean falamh sa gheamhradh, leis an iarrtas airson àite-fuirich gearr-amail shaor-làithean a tha a' sìor èirigh, a' sracadh bho chèile brìgh na beatha cultaraich is sòisealta.

An uair sin tha an dùmhlachd dhian de thurasachd a-steach do dh'aireamh bheag de dh'aiteachan sònraichte dealbh-thàlaidheach, fhad 's a tha mòran thuineachaidhean eile a' strì ri bhith beò agus an luchd-còmhnaidh a' fàs nas aosta, rolaichean sgoile a' dol sìos, agus goireasan deatamach ionadail leithid taighean-seinnse, bùithtean agus leabharlannan a' dùnadh.

Chan eil na 26 prìomh chinn-uidhe air an liostadh air duilleag-dachaigh VisitScotland (a' gabhail a-steach Dùn Èideann, Gleanna Comhain, an t-Eilean Sgitheanach, Baile Chloichridh, an Aghaidh Mhòr, is eile) a' gabhail a-steach aon àite air tìr-mòr tuath air a' Ghleann Mhòr.

Dh'fhaodadh modh-obrach eile a tha a' gluasad seachad air seallaidhean agus a' ceangal cruth-tìre le cultar ionadail, dualchas, Gàidhlig, ealain, eag-eòlas

agus àiteachas eag-eòlach cuideachadh le eaconamaidh turasachd a chumadh a tha air a sgaoileadh nas fharsainge, nas seasmhaiche agus nach eil cho trang.

Le cuimseachadh air càileachd seach meud, agus turasachd shladach seach luath, chuidicheadh seo le dèanamh cinnteach gu bheil barrachd airgid a' fuireach sna coimhearsnachdan.

Tha coimhearsnachdan iomlan an cunnart a bhith air an atharrachadh gu bailtean a bhios falamh sa gheamhradh, leis an iarrtas a tha ag èirigh airson àite-fuirich gearr-amail shaor-làithean air màl.

Cothroman croitearachd

Tha còrr air 750,000 heactair – 7500 cilemeatair ceàrnagach – de dh'fhearann ann an Alba fo ghabhallas croitearachd. Air sgàth an ionaltraidh de dhèinead ìosal a tha na phàirt de chultar croitearachd thraidiseanta, tha mòran den fhearann sin le luach nàdair àird, no tha comas aige a bhith.

Gabhaidh mòran a bharrachd a dhèanamh a bhios na bhuannachd don dà chuid coimhearsnachdan croitearachd agus an àrainneachd nàdarra. Tha am Plana Leasachaidh Nàiseanta do Chroitearachd aig Riaghaltas na h-Alba, ag aithris gum faodadh fòcas làidir air solarachadh seirbheisean eag-shiostaim cothroman ùra fhosgladh a-mach do chroitearan gus sruthan teachd-a-steach deatamach a leasachadh.

Tha coimhearsnachdan croitearachd agus am buidheann riochdachaidh, Caidreachas Croitearachd na h-Alba, a' freagarrachadh mar-thà do shaoghal a tha ag atharrachadh agus a' planadh airson barrachd ghnìomhachdan eadar-mheasgte, leithid ath-leasachadh fearann-mònach agus cruthachadh fearainn choilltich, aig a bheil comas air àm teachdail seasmhach is soirbheachail a ghleidheadh do ghinealaichean ri teachd.

Mar a dh'aithris Dòmhnall MacFhionghain, Cathraiche Caidreachas nan Croitearan: *"Tha cùis-èiginn na gnàth-shìde gu bhith a' toirt buaidh air gach nì a tha sinn a' dèanamh agus tha pàirt chudromach aig croitearan 's iad le cliù glè làidir ann an deagh stiùireadh air an àrainneachd againn.*

"Tha co-chuid chudromach de raoitean de luach àrd-nàdair ann an Alba fo ghabhallas croitearachd, mar eisimpleir am machair, aithnichte airson a bhith-iomadachd iongantach, agus fearann-mònach a tha mar an eag-shiostam as fheàrr airson leth-oireadh carbon. Tha croitearachd a' tòiseachadh bho shuidheachadh làidir, ach faodaidh sinn an-còmhnaidh tuilleadh a dhèanamh gus sgaoilidhean gas taigh-glainne a lùghdachadh."

Tha àite deatamach aig tuathanaich is croitearan ann an toradh bìdh ionadail agus Alba a chuideachadh le bhith a' coileanadh thargaidean gnàth-shìde is bith-iomadachd.

PHOTO: STRATHAIRD, SKYE BY JEN DERR

Bun-structar

Rè nan 1990an, dhòrt na ceudan de mhilleanan notaichean a-steach do dh'eaconamaidh Gàidhealtachd na h-Alba bho Mhaoinean Togail an Aonaidh Eòrpaich.

Bha e a' cur taic ri bun-structar fiosaigeach leithid ath-ùrachadh air rathaidean agus togail dhrochaidean, agus a' maoineachadh an leasachaidh air Oilthigh na Gàidhealtachd 's nan Eilean, a thug buaidh chruth-atharrachail. Thòisich an sruth maoineachaidh sin a' fàs lag an dèidh don Ghàidhealtachd 's na h-Eileanan inbhe 'Ceann-uidhe 1' a chall aig toiseach na mìle-bliadhna.

On uair sin, tha companaidhean bhon taobh a-muigh – ann an ola, togail, stuthan ath-nuadhachail, conaltraidhean, reic air-loidhne – air na billeanan a thoirt às ann am prothaid bhon Ghàidhealtachd le glè bheag de dh'ìnbheisteachd dìreach ann am bun-structar na roinne.

Bu chòir do lèirsinn nas fhad-amaill don eaconamaidh dhùthchail beachdachadh air mar a ghabhas cuid den phrothaid phrìobhaideach sin a thasgadh ann am bun-structar poblach, a' gabhail a-steach còmh-dhail phoblach, taigheadas, ceangal bann-leathainn, còmh-dachadh dhachaighean agus àrainnean foghlaim. Tha sinn a' cur taic cuideachd ris a' bheachd a thaobh ionadan dùthchail '20-mionaid' a tha a' tarraing còmhla buidhnean de ghoireasan gnothachais, reic is ceannach, meidigeach, cultarach agus sòisealta, a tha air an ruighinn gu furasta leis a' mhòr-chuid de dhaoine air chois, rothair no còmh-dhail phoblach.

Brosnachadh ath-nuadhachadh dùthchail

- Lìonra dùmhail de 'ionadan 20-mionaid' gus mìlteachd chàraichean a ghearradh agus co-thàthadh sòisealta a neartachadh.
- Bann-leathan àrd-astair anns gach togalach còmhla ri lìonraidhean fòn air an deagh eadar-cheangal do cheanglaichean 4G no 5G.
- Tuilleadh leudachaidh air àrainnean Oilthigh na Gàidhealtachd 's nan Eilean (UHI) gu sgìrean dùthchail nas iomallaiche a shònraicheas stiùireadh fearainn, àiteachas seasmhach, bith-iomadachd agus fuasglaidhean gnàth-shìde nàdarra.
- Còmh-dachadh air gach dachaigh gu ìrean nan sgìrean Lochlannach gus bochdainn connaidh a lùghdachadh.
- Leudachadh mòr air taigheadas aig prìs reusanta cuimsichte air teaghlaichean òga, ionadail agus air tighinn a-steach.

Taigheadas

Le cuibheas de cheithir luchd-còmhnaidh gach cilemeatair ceàrnagach – ann an coimeas ri còrr air 3,500 neach ann an Glaschu, mar eisimpleir – is e frith-bharail searbh a th' ann gu bheil mòran de dhùthaich iomallach na h-Alba an-còmhnaidh a' fulang gainnead taigheadais.

Ann an àiteachan a tha measail le luchd-tadhail, chaidh a' chùis-èiginn a dhèanamh na bu mhiosa sna bliadhnaichean a dh'fhalbh le prìsean thaighean ag èirigh, air sàilleabh an iarrtais air dàrna dachaighean agus inbheisteachd ann an àite-fuirich shaor-làithean airson gabhail gearr-amaill.

Tha gnothachasan, sgoiltean, ospadalan agus seirbheisean cùraim ann an cuid de dh'àiteachan, a-nis ag aithris gainnead doirbh luchd-obrach oir tha daoine òga air teachd-a-steach ìosal a' call a-mach air taigheadas.

Tha an gainnead taigheadais dhùthchail a' bagairt chinn-uidhe èiginneach eile mar ath-leasachadh fearann-mònach mòr-sgèile agus ath-bheòthachadh eag-eòlach. Às aonais dhaoine, chan urrainn dhuinn ar n-àrd-amasan a chur an gnìomh. Agus às aonais taigheadais aig prìs reusanta, chan urrainn dhuinn daoine a tharraing gu ar n-àiteachan fiadhaich.

Tha dàrna dachaighean agus gabhailean shaor-làithean nam pàirt de dh'eaconamaidh mòran sgìrean dùthchail. Ach dh'fhaodadh margaid taigheadais gun chasg duilgheadas mòr deamografach a stòradh suas a spionas an cridhe a-mach à mòran choimhearsnachdan. Feumaidh luchd-poilitigs ionadail is nàiseanta beachdachadh gu cùramach ach gun a bhith èiginneach, air mar a ghabhas an duilgheadas seo fhuasgladh.

Lasachadh na cùis-èiginn

Dh'fhaodadh roghainnean a bhith a' gabhail a-steach:

- Meudachadh ann am maoineachadh gu Maoin Taigheadais Dùthchail is nan Eilean.
- Banca Fearainn Nàiseanta ri co-obrachadh le uachdarain, comainn taigheadais, comhairlean ionadail agus coimhearsnachdan, gus fearann fhaotainn a tha freagarrach airson taigheadas còmhnaidh maireannach agus aig prìs reusanta, a' gabhail a-steach ann an sgìrean dùthchail iomallach.
- Cuibhreachadh uachdarach air a' cho-chuid de dhàrna dachaighean agus gabhailean gearr-amaill anns gach sgìre còmhnaidheach.

Cumhachd ath-nuadhachail agus eadar-ghluasad ceart

Tha Alba aithnichte a-nis mar stiùiriche cruinneil ann an gintinn dealan ath-nuadhachail. Fad còrr air linn, le taic bho chumadh-tìre agus gnàth-shìde, tha sinn air forsaichean nàdair a tharraing còmhla gus cumhachd glan a libhrigeadh, an toiseach bho chumhachd uisge agus anns na bliadhnaichean mu dheireadh, bho ghaoth.

Tha Urras Iain Muir a' toirt làn-taic do thargaidean gnàth-shìde misneachail is làidir Riaghaltas na h-Alba, agus tha sinn a' tuigsinn gum bi feum aig Neoini Càrbon ro 2045 leudachadh air ar roinn ath-nuadhachail ri taobh lùghdachadh air ar cleachdadh air cumhachd, agus ath-stèidheadhachadh air ar fearann-mònach irioslaichte agus fearann-coillteach lùghdaichte.

Bidh adhartas air di-chàrbonachadh an sàs ann an co-dhùnaidhean toinnte gus feumalachdan poblach a chothromachadh mu choinneimh prothaid phrìobhaidich. Ciamar as urrainn dhuinn gintinn cumhachd a dhi-chàrbonachadh agus ar so-mhaoin nàdarra a dhìon aig an aon àm? Agus ciamar a nì sinn cinnteach gu bheil buannachdan eaconamach stuthan ath-nuadhachail air an sgaoileadh nas cothromaiche san àm ri teachd na tha iad air a bhith san àm a dh'fhalbh?

Sna 20 bliadhna a dh'fhalbh, tha Urras Iain Muir air gearan mu bheagan de na mìltean de thagraidhean a thaobh stuthan ath-nuadhachail. Tha ar gearanan air cuimseachadh air pròiseactan gaoithe mòr-sgèile air tìr ann an àiteachan fiadhaich cugallach. Gus ar n-adhbhar carthannach a choileanadh a thaobh gleidheadh agus dìon àiteachan fiadhaich, le am beathaichean, planntais agus ùirean tùsanach gu buannachd ghinealaichean làithreach agus ri teachd, tha sinn a' leantainn a' sgrùdadh agus a' measadh thagraidhean fa leth agus com-pàirteachadh anns an deasbad fharsaing phoblach mu thimcheall ro-innleachd cumhachd agus cleachdadh fearainn.

San Dàmhair 2021, mhìnich Riaghaltas na h-Alba amas - le ùmhlachd do cho-chomhairleachadh poblach -

8-12 GW a bharrachd de ghaoth air-tìr gus cuideachadh le targaidean gnàth-shìde a choileanadh. Bhiodh seo a' riochdachadh meudachadh de eadar 93 agus 140 sa cheud thar an comas làithreach.

Chan eil Urras Iain Muir ann am prionnsapal an aghaidh gaoth air-tìr a leudachadh. Ach tha sinn a' creidsinn gu bheil feum ath-bheachdachadh air na h-amasan sin a thaobh luathachadh comasachd airson stuthan ath-nuadhachail far-tìre, mar a chaidh a thaisbeanadh ann am buil rùp ceadachd ScotWind a chaidh ainmeachadh san Fhaoilleach 2022.

Air toiseach air a' phròiseas, bhathar a' sùileachadh gu farsaing gun comharraicheadh an rùp an lùib chòraichean màlaidh air grunn na faire, comasachd de 10GW; an àite sin, tha na tagraichean buannachaidh a' dùileachadh gun ruig e còrr air 24 GW, no faisg air trì tursan an comas iomlan gaoithe air-tìr ann an Alba - a chaidh a leasachadh còrr air 20 bliadhna air ais ann an suidheachaidhean a bha aig amannan connsaideach. Le tuilleadh comasachd far-tìre, tha e coltach gun urrainn dhuinn a bhith nas roghainnich mu ciamar agus càite an leasaich sinn comasachd gaoithe a bharrachd air-tìr.

Tha sinn a' creidsinn gum bu chòir poileasaidh cumhachd san àm ri teachd do dh'Alba, trì cinn-uidhe a phrìomhachadh: di-chàrbonachadh; dìon àrainneachdail; agus buaidh - àicheil agus deimhinneach - air coimhearsnachdan ionadail.

Bidh Cothromachadh Càrbon ro 2045 ag iarraidh leudachadh air ar roinn ath-nuadhachail còmhla ri lùghdachadh air cleachdadh cumhachd, agus ath-stèidheadhachadh air ar fearann-mònach irioslaichte is fearann-coillteach nàdarra lùghdaichte.

Lùghdachadh cumhachd

Tha tasgadh ionmhasail dìreach aig companaidhean gintinn dealain ann an caitheamh àrdachadh gu làn-ìre. Tha sin a' fàgail às taobh eile an duilleag-chothromachaidh càrbon: lùghdachadh cumhachd.

Tha tanca-smaoineachaidh spèiseil an New Economics Foundation air obrachadh a-mach gun lùghdaicheadh iar-fhiotaigeadh làn-taigh air aon de trì dachaighean air feadh na RA, iarrtas cumhachd bliadhnaile co-ionann ri 19.23 millean tonna de chàrbon dà-ogsaid. Tha sin co-ionann ri leth de chomasachd gaoithe air-tìr iomlan na RA.

Chruthaicheadh e cuideachd suas ri 4,000 obraichean ùra ann an togail, ath-ùrachadh agus cumail-suas. Thogadh e na ceudan de mhillean de theaghlaichean a-mach à bochdainn connaidh agus lùghdaicheadh e cuideaman geamhraidh gu mòr air an NHS.

Gus eadar-ghluasad ceart a choileanadh san roinn cumhachd, feumaidh sinn smaoineachadh seachad air fuasglaidhean a thaobh solair, aig a bheil buannachdan eaconamach a shruthas gu luchd-earrannan.

Crainn-gaoithe is craobhan

A rèir na h-aithisg as ùire aig Institiùd Fraser of Allander mu Stuthan Ath-nuadhachail Alba, tha roinn gaoithe air-tìr na h-Alba a' cur taic ri iomlan de 1900 obraichean co-ionann ri làn-thìde (*An Aithisg Eaconamach mu Roinn Stuthan Ath-nuadhachail na h-Alba*, Ògmhios 2021).

Ged nach eil mineachadh cruinn-eòlasach againn, faodaidh sinn gabhail ris gu bheil mòran de na h-obraichean sin far-làraich, a' gabhail a-steach prìomh-oifisean chompanaidhean mòra cumhachd leithid SSE ann am Peairt agus Scottish Power ann an Glaschu. Le leasachadh gaoithe air-tìr a' còmhachadh còrr air 1600 cilemeatair ceàrnagach de raon-fearainn na h-Alba (stèidhichte air figearan bho Chomataidh Atharrachadh Gnàth-shìde), tha seo co-ionann ri dìreach beagan is aon obair thar gach aon cilemeatair.

Mar dhòigh air coimeas a dhèanamh, tha rannsachadh ùr le trì carthannasan àrainneachdail a' taisbeanadh gun toireadh cruthachadh bliadhnaile agus ath-leasachadh air fearann-coillteach dùthchasach taic do dh'eadar ceithir is sia obraichean co-ionann ri làn-thìde gach cilemeatair ceàrnagach, leis a' mhòr-chuid dhiubh air-làrach – a' gabhail a-steach cuid de na sgìrean as lugha sluaigh ann an Alba (*A Nature Recovery Plan*; RSPB Scotland; Scottish Wildlife Trust; WWF; 2020).

Chan eil sin ri ràdh nach urrainn dhuinn na dhà a dhèanamh. Ach ann an leasachadh gaoithe air-tìr, tha e deatamach gun seachain sinn 'dùnadh' èifeachdach air farsaingeachdan mòra de dh'fhearann aig a bheil comas air strì gu maireannach an aghaidh atharrachadh gnàth-shìde, bith-iomadachd a shaidhbheachadh agus cosnadh a chuideachadh ann an sgìrean dùthchail.

Leudachadh às aonais sgrìos

Tha Urras Iain Muir a' creidsinn gum faodadh leudachadh air gaoth air-tìr gus taic a chur ris a' phrìomh àite aig gaoth far-thìreach ann an coileanadh iarrtasan dealain teachdail, a bhith dèante le measgachadh ciallach de na leanas (uile umhail do shuidheachaidhean planaidh àbhaisteach, a' gabhail a-steach mheasaidhean buadh-mhor àrainneachdail agus cruth-tìre):

- Pròiseactan gaoithe air-tìr aontaichte ach gun an togail fhathast, a tha còmhla a' dèanamh suas 5 GW de chomas-lìonaidh a bharrachd.
- Tuathanasan gaoithe ath-chumhachdaichte a tha ag ionadachadh seann chrainn-gaoithe nach eil cho èifeachdach, a dh'fhaodadh, a rèir NatureScot, suas ri 9 GW de chomas-lìonaidh a bharrachd a dhèanamh.
- Aonta do na pròiseactan sin a tha sa phlanadh, a tha ann an àiteachan freagarrach, a' seachnadh eag-shiostaman aig a bheil comas air càrbon a leth-oireadh, leithid fearann-mònach agus fearann fiadhaich le comas-lìonaidh de 2-3 GW san amharc.
- Meudachadh ann an comas-lìonaidh ath-nuadhachail gu h-ionadail agus ann an sealbh na coimhearsnachd, bho 853 MW gu co-dhiù 3 GW ro 2030.

Mholamaid cuideachd gum bu chòir a bhith ro-bheachdail an aghaidh tuathanasan gaoithe mòr-sgèile air làraichean eag-eòlach, cultarach agus de chudromachd eachdraidheil, a' gabhail a-steach Sgìrean Fearainn Fiadhaich; fearann-mònach agus ùirean eile a tha saidhbhir ann an càrbon; Tèarmannan Nàdair Nàiseanta; Làraichean de Shuim Sònraichte Saidheansail; Làraichean Dualchais Cruinneil; agus blàir-cogaidh eachdraidheil.

Bu mhath leinn cuideachd atharrachadh fhaicinn ann an t-siostam planaidh gus am bi e riatanach gum bi tagraidhean cumhachd uile os cionn comas-lìonaidh de 50 MW, a' gabhail a-steach tuairmse ro-innseil fad-beatha air sgaoilidhean is lùghdachaidhean air gas taigh-glainne.

Cothromachd cumhachd?

Sa Mhàrt 2022, dh'aithris sgioba naidheachdais *The Ferret* gu bheil coimhearsnachdan ann an Alba a' faotainn dìreach 0.6 sa cheud de luach an dealain a tha ga thoirt gu buil air an stairsnich aca.

Tha sinn airson briseadh fhaicinn ann am pàtran nan 20 bliadhna mu dheireadh, sa bheil companaidhean mòra cumhachd agus uachdarain phrìobhaideach air na billeanan de notaichean de phrothaid fhaotainn bho fhearann na h-Alba, stèidhichte air modal a chuireas air tuathanasan-gaoithe ioma-chrann mòr-sgèile air an sgaoileadh thar raointean fìor mhòr, a' cumail a-mach chothroman ionmhasail do choimhearsnachdan dùthchail.

A-rèir aithisg san Ògmhios 2021 leis a' bhuidheann co-chomhairleachaidh Aquatera stèidhichte ann an Arcaibh, do dh'Urras an Rubha is Shanndabhaig, tha crainn-ghaoithe ann an sealbh na coimhearsnachd a' toradh 34 uimhir de bhuanachd eaconamach do dhaoine ionadail seach na maoinean coimhearsnachd air an riarachadh le leasaichearan gaoithe air-tìr coimearsalta fo stiùiridhean 'Deagh Chleachdadh'. A dh'aindeoin sin, tha comasachd stuthan ath-nuadhachail iomlan coimhearsnachd, a' gabhail a-steach cumhachd uisge is grèine, a' tighinn gu dìreach **aon sa cheud** de chomas gaoithe iomlan air-tìr.

Is e am prìomh chnap-starra do leudachadh air stuthan ath-nuadhachail, riaghailtean na RA a tha a' cur casg air solaraichean ionadail bho bhith a' reic dìreach ri daoine ionadail. An àite sin, tha aca ri a reic air adhart gu aon de na companaidhean-ghoireasan mòra, a tha an uair sin ga reic ri an luchd-ceannach. Tha seo ag adhbhrachadh chosgaisean fìor àrd agus a' dèanamh na mòr-chuid de sgeamaichean cumhachd ionadail neo-obrachail.

Mholadh Urras Iain Muir do gach BP ann an Westminster – agus Riaghaltas na h-Alba – taic a chur ri Bile Dealain Ionadail na RA gus am bacadh seo air cumhachd coimhearsnachd, a thoirt air falbh.

Bu chòir do leasachaidhean gaoithe air-tìr fearann-mònach agus eag-shiostaman eile aig a bheil comas air càrbon a leth-oireadh gu maireannach a sheachnadh.

Mòine, ceò agus sgàthanan

Dhaibhsan a tha a’ faicinn talamh-àrd falamh na h-Alba mar chead air airgead a dhèanamh, tha mòine a’ tighinn gu bhith na mì-ghoireas mòr. Chan eil fad sam bith bho bhathar a’ faicinn fearann-mònach farsaing saidhbhir na h-Alba mar fhàsaichean lom nach robh freagarrach ach do chaoraich, fèidh, cearc-fhraoich agus crainn-ghaoithe. Ach sna bliadhnaichean mu dheireadh, tha an luach air èirigh gu grad.

Tha fearann-mònach a-nis ga fhaicinn mar aon de na caraidean as cumhachdaiche san t-saoghal anns an t-strì gus briseadh-sìos na gnàth-shìde a stad. A-rèir Institiùd nan Saidheansan Bith-edlasach aig Oilthigh Obar Dheathain, faodaidh heactair àbhaisteach de dh’fhearann-mònach 5,000 tonna de chàrbon a stòradh – deich uimhir heactair àbhaisteach de choille.

Tha a’ mhòr-chuid de dh’fhearann-mònach na h-Alba air irioslachadh, a’ ciallachadh gu bheil e a’ sgaoileadh càrbon seach a thoirt às an àile. Ach tha cumhachd ath-shlànachaidh iongantach aige agus faodaidh e a bhith air ath-leasachadh gu làn shlàinte tro ‘ath-fhliuchadh’ – stopadh dhrèanaichean agus ath-ghintinn planntais dhìonach.

A dh’aindeoin an eòlais seo, tha luchd-leasachaidh a’ leantainn orra a’ cuimseachadh air làraichean far a bheil fearann-mònach agus ùirean saidhbhir càrboin ceannasach. Ann an iar-thuath an Eilein Sgitheanaich, mar eisimpleir, tha leasaichear air tuathanas gaoithe de 60 crann a mholadh air làrach de ‘Fearann-mònach Ìre 1’ – mìnichte le NàdarAlba mar làrach “ùirean saidhbhir càrboin de chudromachd nàiseanta, àrainn de mhòine dhomhainn agus fearann-mònach de phrìomhachas”. Bidh am bun-structar co-cheangailte – bunacharan concrait, tracan charbadan, crainn-dealain, càbalan, loidhnichean aiseig, fo-stèisean cumhachd – ag adhbhrachadh damaist mhòr air talamh agus a’ sgaoileadh air càrbon.

Mar thoradh air saidheans gnàth-shìde agus ùirean, tha cùis chudromach ann airson Frèam-obrach Planaidh Nàiseanta ùr na h-Alba ro-bheachdachadh an aghaidh leasachadh mòr-sgèile anns a bheil prìomh ùpraid air fearann-mònach agus ùirean saidhbhir eile, a tha a’ leudachadh tarsainn na mòr-chuid de Raon Fearann Fiadhaich na h-Alba.

Gaoth, fearann agus muir

Tha raon mara na h-Alba faisg air seachd tursan nas motha na a thomad-fearainn agus tha comasachd bharrachd aige gu bhith mar thaigh-cumhachd stuthan ath-nuadhachail na Roinn Eòrpa.

Tha gintinn cumhachd uile a’ tighinn aig cosgais don àrainneachd nàdarra. Is e meidh a tha sin a dh’fheumar cothromachadh. Bu chòir do lùghdachadh damaist chun na h-ìre as ìsle a bhith na phrìomhachas, air tìr agus aig muir.

Ged a tha Urras Iain Muir a’ cuimseachadh air fearann, bha sinn air ar toileachadh leis an fhios gum bi 10 de na 17 pròiseactan air an taghadh do sgeama lìosaidh ScotWind, a’ gabhail a-steach turbairean air fleod a bhios air an acrachadh ris an aigeal. Faodaidh iad sin a bhith suidhichte ann an uisge domhainn fada air falbh bho choloinidhean neadachadh eun-mara agus raoitean seilge eu-domhainn, le nas lugha cunnairt don àrainneachd. Tha rannsachadh ag innse gum faod an teicneòlas seo, le ceumannan làidir lasachaidh nan àite, a bhith a’ togail cunnart ìosal don àrainneachd.

Faodaidh gaoth far-threach buannachdan poblach nas motha a sholarachadh:

- Teachd-a-steach lìosaidh – £700 millean ann an cùis ScotWind – agus màil theachdail nuair a bhios an sruthadh obrachail a’ dol gu Riaghaltas na h-Alba seach gu uachdaran phrìobhaideach, mar a tha na chùis leis a’ mhòr-chuid de ghaoth air-tìr.
- Tha e a’ cur taic ri naoi gu leth tursan a bharrachd de dh’obraichean dìreach na gaoth air-tìr (faic Buaidh Eaconamach Roinn Cumhachd Ath-nuadhachail na h-Alba, Institiùd Fraser of Allander, 2020).
- Mar shealbhadair an aigeil, tha barrachd smachd aig Riaghaltas na h-Alba thairis air an t-sèine solair, a tha mar sin a’ fosgladh a-mach comasachd air na mìltean de dh’obraichean saothrachaidh àrd-sgileil ionadail air deagh phàigheadh.

Ruigsinneachd, cur-seachad agus eadar-ghluasad ceart

Tha cruthan-tìre na h-Alba ainmeil air feadh na cruinne. Tha luchd-coiseachd nan cnoc 's nam beann, iasgairean, dealbhadairean camara, criuthaichean film, luchd-ealain, bàird, luchd-ciùil agus càch a' tighinn bho air feadh an t-saoghail air fad gus rannsachadh agus tlachd a ghabhail às ar measgachadh de bheanntan, gleanntan, coilltean, lochan, geòdhaichean, creagan agus eileanan.

Tha gnìomhachd daonna thar linnntean air a' mhòr-chuid de ar fearann dùthchail fhàgail le damaist eag-eòlasach, ach tha e cuideachd air dìleab iongantach eachdraidheil is cultarach fhàgail. Tha cuid de ar raointean as fhìadhaiche air am breacadh le tobhtaichean àrsaidheil de dh'àirighean, saibhlean, bothagan, taighean agus caistealan, agus air an trasnadh le frith-rathaidean dhròbhairean agus rathaidean an airm.

Ged a tha an àireamh-sluaigh nàdarra falamhaichte anis, tha an cànan a' mairsinn anns na h-ainmean Gàidhlig tuairisgeulach a tha a' dùsgadh dualchas na feadhna a bha aig aon àm nam pàirt aonaichte den chruth-tìre as iomallaiche seo.

A dh'aindeoin fuadach agus di-dhaoineachadh, tha àiteachan iomallach na h-Alba fhathast nan àiteachan far a bheil daoine a' còmhnaidh agus ag obair, agus a' cumail suas an cultair agus an eachdraidh. Tha bith-beò mòran dhaoine ann an Alba an eisimeil turasachd - agus gu h-àraid cur-seachadan a-muigh, air an goireasachadh le cuid de na còraichean ruigsinneachd as fheàrr air an t-saoghal, air an gleidheadh ann an reachdas 'Right to Roam' mar phàirt den Achd Ath-leasachaidh Fearann 2003.

Leigheas nàdarra

Thar na 20 bliadhna mu dheireadh, tha rannsachadh a tha a' sior fhàs air sealltainn gun tig mòran buannachdan slàinte-inntinn is slàinte-bhodhaig le a bhith a' cur seachad ùine ann an nàdar. Tha raon de sgrùdaidhean eadar-nàiseanta ag ràdh gum faod e iomagain a chiùineachadh, cuideam fala isleachadh, an siostam ion-dhion a neartachadh,

ìrean cortasaol a lùghdachadh, sunnd fheabhasachadh, fèin-spèis a thogail, ionnsaigheachd a chasg, agus fiù an t-astar slànachaidh a ghreasad.

Gheibheadh inbheisteadh poblach ann an toirt dhaoine agus nàdar nas dlùithe do chèile buannachdan sòisealta, slàinte agus eaconamach fad-ruighinneach fada a-steach don àm ri teachd. A thuilleadh air slàinte na h-àireimh-sluaigh san fharsaingeachd a thogail, dh'fhaodadh e cuideachd a chleachdadh mar inneal poileasaidh cuimsichte gus cuideachadh le dèiligeadh ri ro-dhèidhealachd air drogaichean is alcol, agus an àireamh-sluaigh sna prìosan a lùghdachadh.

Cànan a' chruth-tìre

De na 72 mapaichean Landranger de dh'Alba aig Suirbhidh Òrdanais (sgèile 1:50 000), tha saidhbhreas mòr de dh'fhiosrachadh tuairisgeulach ann an 46 dhiubh.

Tha dàimh anabarrach dlùth aig a' chànan le nàdar air sgàth a fhreumhaichean agus mean-fhàs ann an co-chomann Ceilteach ro-fhiùdalach far an robh saoghal nàdair air a làimhseachadh le urram.

Tha Urras Iain Muir a' cur làn-taic ri dìon agus neartachadh a' chànan ann an sgìrean far a bheil Gàidhlig aig cridhe na coimhearsnachd, agus ris an obair le raon de bhuidhnean gus ùidh sa chànan adhartachadh taobh a-muigh na Gàidhealtachd thraidiseanta.

Tha Urras Iain Muir a' rannsachadh comasachd air obair le buidhnean eòlach gus tuigse a dhoimhneachadh gu h-ionadail agus nàiseanta, mun eachdraidh, dualchas agus àrainnean nan àiteachan fiadhaich againn, tro mheadhan na Gàidhlig.

Thar na 20 bliadhna mu dheireadh, tha rannsachaidh air lorg gun tig iomadh buannachd slàinte inntinn is corporra an cois cur seachad ùine ann an nàdar.

Fad 100 bliadhna, tha na hutaichean fiodha agus ceabainean far-chliath aig Càrn Beithe, dìreach deich mìle tuath air meadhan baile Ghlaschu, air tèarmann de shàmhchair a sholarachadh do mhuintir bhruachan Chluaidh.

Sgoiltean 's am blàr a-muigh

Tha Alba air ceumannan mòra a ghabhail air adhart sna bliadhnaichean mu dheireadh ann am foghlam nàdair.

Tha Duais Iain Muir, mar eisimpleir, a-nis ga libhrigeadh ann an suas ri leth nan àrd-sgoiltean ann an Alba, agus mòran bhun-sgoiltean is sgoiltean sònraichte, mar phàirt den Churraicealam airson Sàr-mhathais.

On a tha e an-asgaidh aig ìre libhrigidh, neo-fharpaiseach agus in-ghabhalach, tha an Duais comasach air ruighinn a-steach do chuid de na coimhearsnachdan as bochda ann an Alba, an dà chuid taobh a-staigh sgoiltean agus a-muigh am measg na h-àireimh-sluaigh fharsaing.

Ann an com-pàirteachas leis a' chomhairle ionadail, tha oifigeair ainmichte Duais Iain Muir ann an Siorrachd Àir an Ear air cuideachadh le misneachd a thogail, slàinte corporra is inntinn a leasachadh, reataichean frithealaidh a mheudachadh agus litearachd is àireamhachd a shaidhbhreachadh ann an cuid de na sgìrean-sgoile as bochda san roinn.

Dh'fhaodadh na deichean de mhiltean a bharrachd de dhaoine òga air feadh Alba, buannachd fhaotainn bhon mhodh-obrach aonaichte seo ann am foghlam nàdair, gu h-àraid ann an coimhearsnachdan dùthchail agus bailteil a tha a' sgòradh àrd ann an Indeacs Ioma-Easbhaidh na h-Alba.

Chuireadh Urras Iain Muir fàilte air a' chothrom obrachadh le ùghdarrasan foghlaim eile air feadh na h-Alba, gus cuideachadh le daoine òga à dualchasan iomallaichte a chur an aithne do nàdar agus àiteachan fiadhaich.

Ruigsinneachd do na h-uile?

Cha bhi a h-uile neach a' dol an sàs ann an nàdar san aon dòigh. Tha pàircean agus àiteachan uaine nàdair ionadail deatamach, gu h-àraid dhaibhsan a tha a' còmhnaidh ann an sgìrean bailteil agus iomall-bhailteach. Ach tha cruthan-tìre mòra fo-rannsachta ann an Alba as urrainn eòlas nas brosnachail air nàdar a thoirt. Ach, a dh'aindeoin ar laghan ruigsinneachd adhartach, tha ar cruthan-tìre fiadhaich beinne neo-ruigsinneach do phàirt mhòr de ar n-àireamh-sluaigh.

'S ma dh'fhaodte gu bheil beanntan iongantach na h-Alba fèilleil air feadh an t-saoghail, ach chan eil ach beag-chuid den àireamh-sluaigh a' meantraigeadh a-mach do na cruthan-tìre sin. Dhaibhsan a tha a' còmhnaidh nar coimhearsnachdan as bochda, do mhion-shluagh cinnidheach, do mhòran bhoireannach, do dhaoine le ciorraman, tha ar n-àiteachan as fhiadhaiche a' fuireach cho dìomhair ri taobh thall na gèalaich.

Tha bacaidhean air ruigsinneachd a' gabhail a-steach bochdainn, sealbh ìosal air càraichean, còmhdaidh phoblach thearc agus chosgail, àite-fuirich a tha ro dhaor, uidheam a tha ro chosgail, dìth shlighean-coiseachd ruigsinneach agus faireachdainn san fharsaingeachd gu bheil 'Am Blàr A-muigh' air a ghlèidheadh dhaibhsan bho dhualchas nas sochairichte.

Rè an ìsleachaidh eaconamaich sna 1930an, thàinig traidisean gu bith ann an àiteachan bailteil Bhruachan Chluaidh, Obar Dheathain agus Dùn Dè de shireadh dàn-turais chun nan cnoc gus teicheadh bho shalachar shràidean a' bhaile mhòir. Tha an leabhar sreap bheanntan clasaigeach bho 1939 *Only a Little Further* le Alastair Borthwick, a' sealltainn an t-saoghail ùir seo, nuair a thòisich dual-chainntean suathaid Ghlaschu is Dùn Dè air dùsgadh mac-talla bho bheanntan a b' àbhaist a bhith a-mhàin do dhaoine shochairichte.

Air ais ann an làithean Alastair Borthwick, agus sna deicheadan a lean, bha Alba dhùthchail air a frithealadh le

Dh'fhaodadh còmhail phoblach nas fheàrr agus nas saoire cuideachadh le dùmhlachadh trafaig dùthchail a lasachadh, agus ar n-àiteachan fiadhaich fhàgail nas ruigsinnich do dhaoine air teachd-a-steach ìosal.

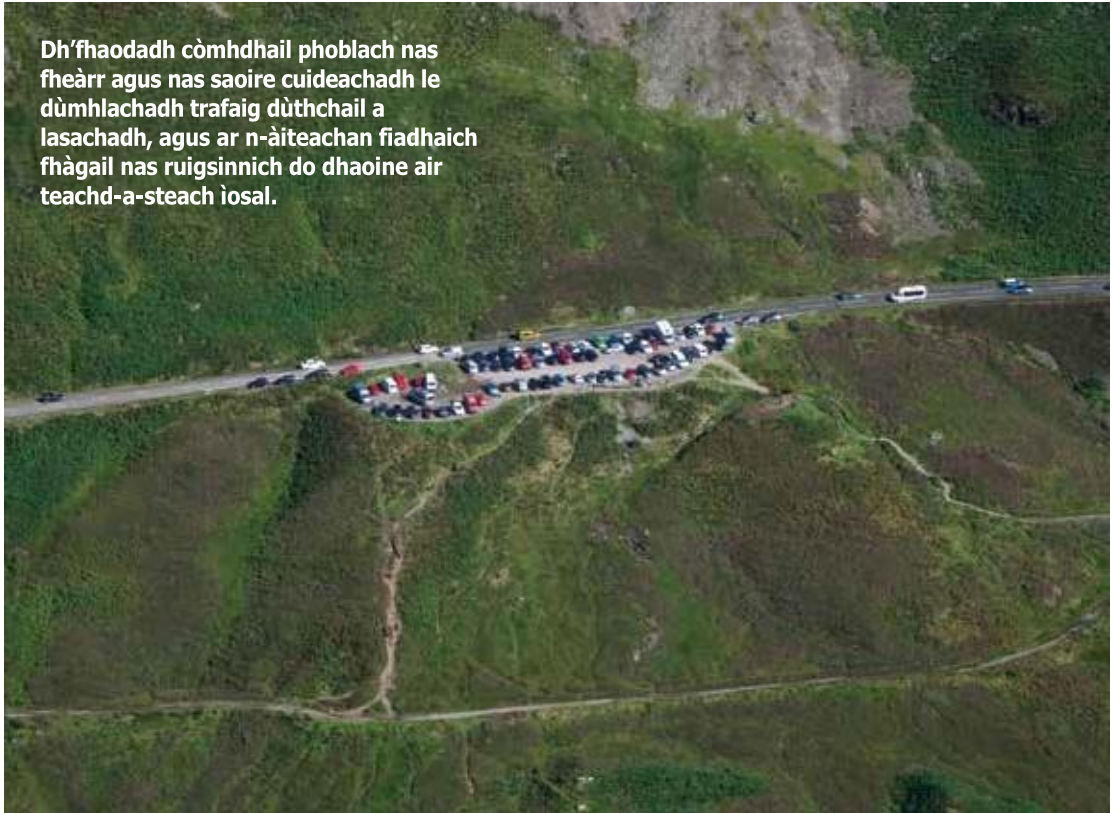

PHOTO: GLENCOE BY GRAEME NICOLL

lìonra dùmhail de sheirbheisean bus saor agus loidhnichean rèile ionadail. Anns na 1930an, bha e comasach siubhal air trama bho Ghlaschu gu Muileann-Ghaidh (an t-slighe a-steach gu Slighe na Gàidhealtachd an Iar) airson 25 sgillinn de dh'airgead an latha an-diugh – 15 tursan nas saoire na am faradh rèile co-ionann an-diugh.

Fiù 's an-diugh, tha mòran ann am bailtean Ghlaschu nach bi a' dràibheadh. Ann an Glaschu, chan eil cothrom aig suas ri leth nan dachaighean air càr. Tha na figearan sin mòran nas àirde anns na pàirtean den bhaile as bochda gu sòisealta, agus tha an t-aon phàtran air nochdadh ann an àiteachan eile de dh'Alba.

A rèir suirbhìdh ann an 2008 le Spòrs Alba, cha robh ach sia sa cheud de dh'fhir agus trì sa cheud de mhnàthan a' com-pàirteachadh gu cunbhalach (mìnichte mar aon uair gach ceithir seachdainean) ann an coiseachd-beinne no sreap. Ged nach eil briseadh-sìos deamografach a bharrachd againn, tha e glè choltach gu bheil na figearan sin mòran nas ìsle fhathast sna coimhearsnachdan sin a sgòras àrd ann an Indeacs Ioma-Bhochdainn na h-Alba (SIMD), agus am measg bhuidhnean uile de mhion-shluagh cinnidheach.

Coileanadh slighe ùr

Chan eil ruigsinneachd phoblach mu dheidhinn chòraichean laghail a-mhàin. Tha e cuideachd mu dheidhinn bun-structar. A-rèir NatureScot, tha 7,000 còraichean-slighe aig Alba – a' mhòr-chuid nan slighean àrsaidh air an cleachdadh thar linn-tean airson malairt, dròbhaireachd, cùl-tearachd, stalcadh, taisteal creidmheach agus gnìomhachd armailteach. San latha an-diugh, tha iad sin air an leasachadh le slighean beinne atharraichte agus togte, air an cleachdadh sa mhòr-chuid le luchd-coiseachd chnuic agus sreapadairean beinne.

Tha an lìonra dùmhail ach mìreanach seo de shlighean a shnìomhas tro gach pàirt de thuath na h-Alba na stòras luachmhor nàiseanta. Tha cuid dheth anabarrach fèillmhor – leithid Slighe na Gàidhealtachd an Iar a tha a' tarraing tuairmse de 120,000 neach-coiseachd gach bliadhna. Tha mòran dheth air a leigeil seachad agus fo-ùisnichte ge tà.

Dh'fhaodadh inbheisteachd poblach ann an ath-ùrachadh, cumail suas agus ceangal chòraichean slighe, le soidhneachd agus eadar-mhìneachadh mar a bhios iomchaidh cuideachadh le barrachd dhaoine a thoirt an sàs ann an gnìomhachd chorporra air a' bhlàr a-muigh, barrachd luchd-turais a tharraing a-steach do na h-àiteachan air as lugha fios, agus cuideachadh le roinn chudromach cosnaidh is trèanaidh a thogail ann an àiteachan dùthchail na h-Alba, stèidhichte timcheall air obair shlighean-coiseachd.

Tha sinn a' gairm dìon agus ath-neartachadh air laghan ruigsinneachd 'Còir Coiseachd' na h-Alba.

DEALBH: BEINN EIGHE, TOIRBHEARTAN LE MARK

Còraichean is saorsachdan

Ged a tha 'Còir Coiseachd' air a meas gu mòr mar aon de shoirbheasan mòra Pàrlamaid na h-Alba, tha e air a thighinn fo chuideam sna bliadhnaichean mu dheireadh bho dhiofar cheàrnan. Ann an cuid de choimhearsnachdan, gu h-àraid ann an sgìrean làn sheallaidhean, las glasadh-sìos Covid deasbad mun bhuaidh a th' aig 'campachadh fiadhaich' - gu h-àraid 'campachadh salach'. Lean seo cuibhreachaidhean ro-Chovid a chuir Pàirc Nàiseanta Loch Laomainn agus nan Tròisichean sìos ann an diofar làraichean - an cois na locha sa mhòr-chuid - a tha gu h-iomlan a' dèanamh suas 75 cilemeatair ceàrnagach, no ceithir sa cheud de dh'fharsaingeachd iomlan na Pàirce Nàiseanta.

Ged a tha e soilleir gu bheil duilgheadasan air an adhbhrachadh le giùlan mì-chneasta ann an cuid de dh'àiteachan, tha dragh air Urras Iain Muir gum faodadh na saorsachdan sin rè ùine a bhith air an cleachdadh le uachdarain gus tuilleadh shònaichean a thoirmeasg. Tha an Achd Ath-leasachaidh Fearainn (Alba) (2003) ag aithris nach fhaodar ruigsinneachd a chuibhreachadh no a dhiùltadh ach a-mhàin ann an suidheachaidhean sònraichte, no airson amannan cuibhrichte. Tha 'Curtilage' - teirm laghail mì-shoilleir a tha a' toirt iomradh air an àrainn mun cuairt àite-còmhnaidh - cuideachd air a dhìon.

Tha aithisgean ag ràdh gu bheil feansaichean, geataichean glaiste agus soidhnichean 'cùm a-mach' air tòiseachadh a dhol nas bitheanta sna bliadhnaichean mu dheireadh.

Ann an 2019, dh'fheuch aon oighreachd air leth-innis Àird nam Murchain clàs ann an Achd Ceartas Eucoirean 1994 a chur an cèill, a' cur bacadh air 'ain-inntrigidh an-trom' gus stad a chur air muinntir an àite bho choiseachd air slighe aig a bheil còir-imeachd stèidhichte fad 40 bliadhna. Ged a dh'fhàillig an oidhirp seo air casaid, tha an t-uachdaran a' leantainn air adhart le a bhith a' cur bacadh air cothrom-inntrigidh.

Chan fhaodar laghan inntrigidh ùr-ghnàthach cruinneil agus urramach na h-Alba a ghabhail mar a bhith tèarainte. Feumar an dìon, agus mas riatanach, an neartachadh le atharrachaidhean air cànan an reachdais làithreach gus còraichean, dleasan agus saorsachdan a shoilleireachadh.

Tha aithisgean ag ràdh gu bheil feansaichean, geataichean glaiste agus soidhnichean 'cùm a-mach' air tòiseachadh a' fàs bitheanta.

Bu chòir cothrom a bhith aig gach oileanach sgoile sgìlean a' bhlàir a-muigh ionnsachadh, a' gabhail a-steach maraireachd, Còd Inntrigidh A-muigh na h-Alba agus Gàidhlig bhunasach na cruth-tìre.

PHOTO: GLEN NEVIS LITTER BY NATHAN BERRIE

Cultar caibein

Mar phàirt de dh'eadar-ghluasad ceart a dh'ionnsaigh Alba nas cothromaiche agus nas uaine, bu mhath le Urras Iain Muir fada a bharrachd iomadachd daonna fhaicinn nar n-àiteachan fiadhaich, a' gabhail a-steach barrachd dhaoine bho mhion-sluaghan cinnidheach agus nàbaidheachdan de dh'ìoma-bhocdainn.

Anns an leabhar aice, *Huts*, tha an neach-naidheachd agus an iomairtiche fearainn, Lesley Ridloch, a' cuimhneachadh dhuinn an dàimh dhlùth a tha eadar daoine agus nàdar ann an Nirribhidh gus tagradh airson prìomh leudachadh ann an tèarmainn samhraidh is deireadh-sheachdain aig prìs ìosal, ann an cruth hutaichean is caibeinean bunasach. Tha 500,000 huta fiodha airson cur-seachad san dùthaich Lochlannaich seo - aon do gach deichnear Nirribhidheach. Tha nas lugha na 600 ann an Alba - aon do gach 8000 neach.

Tha cnapan-starra ann - mar pàtran dùmhail sealbhadaireachd fearainn ann an Alba. Bu mhath leinn Riaghaltas na h-Alba agus na 32 comhairlean fhaicinn ag obair le uachdarain anns gach roinn - phoblach, coimhearsnachd, NGO agus phrìobhaideach - gus pàrtailean de dh'fhearann a chomharrachadh, far am faodadh a leithid sin de dh'àite-fuirich a thogail, an toiseach fo sgeamaichean pileit air an dealbhadh a dh'aona ghnòthaich do na suidheachaidhean sònraichte ann an Alba.

Nan robh fiù 's cuid de na hutaichean is caibeanean ùra sin air an riarachadh do bhuidhnean coimhearsnachd a dhèiligeas ri bochdainn agus seòrsaichean eile de thoirmeasg soisealta, dh'fhaodadh buannachdan nàdair fhiadhaich a bhith air an tarraing còmhla ann an dòigh nas èifeachdaiche gus cinn-uidhe phoblach nas fharsainge a choileanadh airson dèiligeadh ri droch shlàinte, duilgheadasan dhrogaichean is dibhe agus eucoir.

Còmh-dhail phoblach an-asgaidh

San Fhaoilleach 2022, dh'ainmich Riaghaltas na h-Alba toiseach air sgeama còmh-dhail bhusaichean an-asgaidh, do gach neach òg fo aois 21 bliadhna. Leis a' cheadachas aig ScotRail air aiseag o chionn ghoirid gu Riaghaltas na h-Alba, dh'fhaodadh seo a leudachadh gu siubhal rèile.

Tha na gluasadan sin a dh'ionnsaigh còmh-dhail phoblach an-asgaidh glè dhi-beathte ann an fhèin, ach tha iad a' fosgladh a-mach prìomh chothrom air barrachd dhaoine òga eòlas nas fheàrr a chur air àiteachan fiadhaich na h-Alba.

Tha Urras Iain Muir dealasach mu obrachadh le Riaghaltas na h-Alba agus buidhnean buntainneach eile gus togail air a' chothrom seo, le bhith a' rannsachadh cheumanna a thaobh na dh'fhaodadh a bhith riatanach airson barrachd de dh'àiteachan fiadhaich na h-Alba fosgladh a-mach do dhaoine òga - gu h-àraid iadsan a tha a' dèiligeadh ri bacaidhean soisealta is ionmhasail a thaobh inntriageadh.

Prìomh bheachdan a tha sinn a' creidsinn a dh'fhaodadh cuideachadh le dèanamh cinnteach gu bheil àiteachan fiadhaich na h-Alba a' cur a dh'ionnsaigh àm teachdail nas uaine agus nas cothromaiche:

- Nearthachadh reachdas inntrigidh gus còraichean a chumail suas agus a mheudachadh ann an dèiligeadh ri duilgheadasan.
- Sgeamaichean pileit gus àiteachan-fuirich shaor-làithean aig prìs reusanta a leasachadh, mar hutaichean, caibeanean agus làraichean-campachaidh bunasach.
- Taic do dhìon, leasachadh agus leudachadh air a' Ghàidhlig taobh a-staigh agus taobh a-muigh prìomh sgìrean na Gàidhealtachd.

Geàrr-iomradh

Iùl luath gu eadar-ghluasad ceart agus àiteachan fiadhaich

Càrbòn

Gus stòradh air càrbòn nàdarra a mheudachadh gu làn-ìre ann a dòigh a tha ceart gu sòisealta agus làidir gu h-àrainneachdail, tha sinn a' moladh:

- Sgeama creideasachaidh 'ìre òir' aig Riaghaltas na h-Alba airson frith-chothromachadh càrboin.
- An sgeama creideasachaidh seo ri dealas a dhaingneachadh a thaobh fosgarrachd, fad-shaoghalachd agus leasachadh bith-iomadachd.
- An sgeama creideasachaidh seo ri dealas a dhaingneachadh a thaobh riarachadh roinn coimhearsnachd, agus com-pàirt coimhearsnachd ann an stiùireadh phròiseactan.
- Cìs Fearainn Sgaoilidhean Càrboin air a stiùireadh leis an ùghdarras ionadail, air gabhaltasan fearainn thairis air 1000 ha, stèidhichte air siostam banndaidh.
- Le cead chumhachdan tiomnaichte, teachd-a-steach bho Chìs Fearainn Sgaoilidhean Càrboin ri ghleidheadh agus coimhearsnachdan, croitearan agus luchd-gabhail beag a chuideachadh le eadar-ghluasad uaine a dhèanamh.

Bith-iomadachd

Gus cuideachadh le Alba nas uaine agus nas cothromaiche fhaotainn, tha sinn a' moladh:

- Ath-leasachadh luath air stiùireadh fhèidh agus siostam ceadachd làidir air monaidhean circe-fraoiche.
- Taic ionmhasail do chroitearan agus tuathanaich bheaga gus an gluasad a ghreasad a dh'ionnsaigh àiteachas a tha càirdeil do nàdar.
- Leudachadh air fearann-coillteach na coimhearsnachd ionadail agus croitean fearainn-choillteach.
- Leth-cheud sa cheud de dh'fhearann-coillteach ùr ri bhith de ghnè dhùthchasach, gus cothromachd a ruighinn eadar obraichean geàrr-amail agus cruth-atharrachadh fad-amail air cruthan-ùre, eag-shiostaman agus eaconamaidhean ionadail.
- Ro-innleachd iomlanach gus slànachadh bith-iomadachd a mheudachadh gu làn-ìre, a' gabhail a-steach taigheadas, bun-structar agus còmhdhail a chuireas taic ri obraichean ùra stèidhichte air nàdar ann an àiteachan de ghainnead sluaigh.

Coimhearsnachdan agus ath-leasachadh fearainn

Gus taic a chur ri coimhearsnachdan, tha sinn a' moladh:

- Dùblachadh air Maoin Fearainn na h-Alba ann am buidseat 2023 agus iasadan saor bho riadh do dh'uchdarain coimhearsnachd san amharc.
- Àireamh stèidhichte sa cheud de theachd-a-steach Oighreachd a' Chrùn ri riarachadh air Maoin ùr Togail Beairteis Coimhearsnachd.
- Modalan ùra airson sealbh fearainn coimhearsnachd ri rannasachadh le Coimisean Fearainn na h-Alba.
- Deuchainn air ùidh a' phobaill a thaobh eadar-ghluasadan uile air fearann thairis air 1000 heactar, stèidhichte air slatan-tomhais shoilleir, àrainneachdail agus sòisealta.
- Ath-sgrùdadh air an t-siostam planaidh gus barrachd smachd a thoirt do choimhearsnachdan air co-dhùnaidhean a bheir buaidh air an àrainneachd ionadail.

Eaconamaidh dhùthchail

Gus taic a chur ri ath-bheòthachadh àrainneachdail agus sòisealta air sgìrean dùthchail, tha sinn a' moladh:

- Ionadan nàbaidheachd 20-mionaid shòisealta is gnothachais, air am frithealadh le còmhdhail poblach tric agus aig prìs reusanta.
- Bann leathann àrd-astair anns gach togalach còmhla ri ceanglaichean 4G no 5G.
- Tuilleadh leudachaidh air àrainn Oilthigh na Gàidhealtachd 's nan Eilean, gu sgìrean dùthchail nas iomallaiche le cuideam air sgrùdaidhean co-cheangailte ri fearann agus Gàidhlig.
- Banca Fearainn Nàiseanta gus fearann fhaotainn a tha freagarrach airson taigheadas còmhnaidh maireannach aig prìs reusanta.
- Modh-obrach eile a thaobh turasachd a tha a' gluasad seachad air seallaidhean lèirsinneach agus a tha ag amalachadh cruth-ùire, cultar, dualchas, ealain agus eag-eòlas.
- Taic ionmhasail bhon Rìghaltas do choimhearsnachdan tuathanachais ann an Sgìrean Fo-leasaichte, le cuimse làidir air càrbon agus bith-iomadachd.

Cumhachd ath-nuadhachail

Mar phàirt de ro-innleachd cumhachd nàiseanta ùr, tha sinn a' moladh:

- Cuimse air comasachd ath-nuadhachail ann an sealbh na coimhearsnachd a mheudachadh bho 853MW gu co-dhiù 3 GW.
- Còmhdachadh air gach dachaigh gu ìrean dhùthchannan Lochlannach gus caitheamh cumhachd a lùghdachadh agus stad a chur air bochdainn connaidh.
- Gaoth air-tìr ùr uile ri fearann-mònach a sheachnadh agus ùirean eile le comas air leth-oireadh càrbon.
- Leudachadh air gaoth air-tìr ri cuimseachadh air tuathanasan gaoithe aontaichte a tha fhathast rin togail, agus pròiseactan ath-chumhachdachaidh a' coileanadh shlatan-tomhais planaidh.
- Tagraidhean stuthan ath-nuadhachail uile os cionn 50 MWs a' gabhail a-steach tuairmse beatha ro-innsichte air sàbhalaidhean gas taigh-glainne.
- Cuideam làidir air stuthan mara ath-nuadhachail le buaidh ìosal, a' gabhail a-steach thurbainean air fleod fada air falbh bho làraich-neadachaidh eun-mara agus làraichean sealgaireachd.

Cothrom agus cur-seachad

Gus cuideachadh le barrachd de ar n-àireamh-sluaigh ath-cheangal ri àiteachan fiadhaich is iomallach, tha sinn a' moladh:

- Sgeamaichean pileit gus àiteachan-fuirich chur-seachadan aig prìs reusanta ann an àiteachan fiadhaich a leasachadh, leithid hutaichean, caibeanan agus làraichean campachaidh bunasach.
- Còmhdhail phoblach dùthchail leasaichte agus leudachadh air siubhal bus is trèana an-asgaidh.
- Cothrom a bhith aig gach oileanach sgoile air sgìlean a' bhlàir a-muigh ionnsachadh, a' gabhail a-steach maraireachd, Còd Inntrigidh A-muigh na h-Alba agus Gàidhlig bhunasach cruth-ùire.
- Dìon agus ath-neartachadh air 'Còir Coiseachd,' a' gabhail a-steach sparradh laghail mar a bhios riatanach.

Tha am foillseachadh seo air a thoirt gu buil le Urras Iain Muir – carthannas glèidhteachais cuimsichte air coimhearsnachd agus coisrigte do eòlas, dìon agus càradh air àiteachan fiadhaich air feadh na RA.

Stèidhichte ann an 1983, tha sinn a' toirt cùram do chuid de na h-àiteachan fiadhaich as grìnesan na RA, a' gabhail a-steach Beinn Nibheis, Helvellyn agus Bàgh Shannabhad. Tha còrr air 25,000 ball, neach-taic agus com-pàirtiche a' cur ri ar n-obair.

johnmuirtrust.org

© John Muir Trust 2022

Is e companaidh carthannais Albannach cuingichte le barantas a th' ann an Urras Iain Muir. (Àir. Carthannais SC002061 Àir Companaidh SC081620).

Oifis chlàraichte: Taigh an Tùir, Rathad an Stèisein, Baile Chloichridh, PH16 5AN

